

◆ פ' רש"י ◆

פרק א א משה קבל תורה
מסיני וכו'. [ולמדה
לכל ישראל שנאמר ויכתב
משה את השירה הזאת ביום
ההוא וילמדה את בני ישראל
ולמה נאמר ומסרה ליהושע
ולא לאלעזר ולפנחס ולא
לשבעים זקנים המתנבאים

א משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים,

במחנה. שלא רצה למוסרה אלא למי שהי' ממית עצמו מנעוריו באהלי החכמה וקנה שם טוב בעולם וזהו יהושע שנאמר יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל ואף על פי שכתוב על פנחס תורת אמת היתה בפיהו וגו': [ויהושע לזקנים. ולא רצה למסרה לשבעים זקנים שהיו בימי משה אלא מסרה לזקנים שהיו רודים ושוטרים על ישראל כמו שנאמר ויעבדו העם את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע וזקנים הללו מסרו לכל זקנים שהיו בכל דור ודור כמו לעתניאל ועתניאל לאהוד ושאר שופטים שהיו אחריו עד [שהגיע

קדושת לוי

עבודת ישראל

במשנה (פ'א משנה א) 'משה קיבל תורה מסיני'. יש לדקדק דהוה ליה לומר 'בסיני'. ונראה לבאר, דהנה כתיב (במדבר יב, ג) 'והאיש משה עניו מאד מכל האדם' כו', וכן במצרים אמר 'מי אנכי כי אלך וכו' וכי אוציא' (שמות ג, יא), וכשאמר לו הקדוש ברוך הוא שיתן התורה על ידו והוא יהיה רבן של כל ישראל לא סירב כלל, והיכן ענותנותו. אמנם אדרבא, היא הנותנת, כי משה רבינו ע"ה הסתכל שהתורה נתנת על הר סיני, והטעם כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה ה, א; במדבר יג, ג) לפי שהוא נמוך מכל ההרים, וראה שאין התורה ניתנת כי אם על ידי

הקדמה כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר (ישעיה ס, כא) ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. כבר אמרנו שמלת לעולם הבא, רומז על הדבר המביא את האדם לעולם הבא והשכר הצפון לצדיקים לעתיד לבוא, והיינו התורה והמצוות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ולזה אמר שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, רצה לומר שלכל אחד מישראל יש לו מדור ושער כל אחד לפי מדריגתו, וכל חד לפום שיעורא דיליה בתורה ועבודה. וזה ישראל אותיות יש רל"א, רומז על רל"א שערים של תורה כידוע ליודעי חן. ויש גימטריא עמר,

ורומז שזה השכר והעולם הבא הוא מדה במדה, כי עמר הוא לשון מדה, והיינו לכל אחד לפי עבודתו ולפי מעשה התורה והמצוות כן גודל שכרו, כדאיתא (בבא בתרא עה א) כל צדיק נכוה בחופתו של חברו. ועיקר השכר הוא ההארה והקדושה בעצמה מה שהבורא יתברך מאיר לנשמות ישראל גודל קדושתו בתורה ועבודה וכמו כן לעולם הבא. וזה השכר והקדושה הוא כפי עבודת האדם כפי הכנתו שמכין עצמו לקבל האור והקדושה כנ"ל. וזהו קול ה' בכח (תהלים כט, ד), בכוחו של כל אחד (שמות רבה כט, א). וזה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם (ויקרא יח, ה), שיעשה המצוה והתורה והתפילה על זה האופן עם גודל הכנתו וקדושתו בכדי שיושפע ויומשך אליו בעבודתו קדושת אין סוף ברוך הוא שהוא החי עולמים:

וזה שתיקן האר"י ז"ל לומר זמר האדרת והאמונה לחי עולמים בשבת, וביותר בשבתות הספירה אז יתרבה הקדושה יותר. ובמלת ישתבח נרמז חי שבת, וגם מספרו עולה קדוש. ולזה צריך לסגל מעשיו מקודם לשוב על חטאיו בתשובה שלימה ולתקן המעוות וביותר עוון קרי רחמנא ליצלן

◆ פ' רש"י ◆

לנבואת עלי הכהן ולשמואל הרמתי (שכן כתב במשנה): ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. מסרוה זה לזה עד שבאו לאנשי כנסת הגדולה [ואלו הן] זרובבל נחמיה

ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים, הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סיג לתורה:

שריה רעליה ומרדכי בלשן שהיו בימי עזרא בבנין בית שני ולמה נקראו אנשי כנסת הגדולה מפרש במסכת יומא בפ' בא לו כ"ג שהם היו כנסיה גדולה וקדושה שהחזירו עטרה ליושנה [תרגום ישן עתיק כלומר לעתיק יומין] לפי שמשא אמר האל הגדול הגבור והנורא באו ירמיה ודניאל ולא אמרו הגבור והנורא וכו' והם החזירוהו כבתחלה לפי שהם אמרו הרי היא גבורתו של הקדוש ברוך הוא שאלמלא כך היאך אומה יחידה יכולה להתקיים בין כמה אומות: הם אמרו שלשה דברים. שהתורה מתקיימת עליהם: הוו מתונים בדין. לשון ממתנין שלא יהיו גומרין הדין במהרה אלא חוקרין בו בעומק לפי שהדין יושב ברומו של עולם שהרי לעשרת הדברות סמכו הכתוב דכתיב ואלה המשפטים ללמדך שהם גופי תורה וכן הוא אומר גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה זה חזקיה וסיעתו שכתבו ספר ישעיה וספר משלי כדמפרש בבבא בתרא פרק א' והעתיקו לשון ישן מיושן ולענין הדין היו אומרים שצריך לו לאדם ליישנו כדי לעיין בו יפה. ס"א מתונים לשון קשה כלומר שיהיו מתקשים ומתחממים בדין שמתוך כך יצא הדין לאמתו: והעמידו תלמידים הרבה. שאם העמדת תלמידים בבחרותך העמד תלמידים אף בזקנותך שאי אתה יודע איזו מהם יכשר מחבירו: ועשו סיג לתורה. כלומר עשו משמרת למשמרתו כדי שלא יבא לידי איסור של תורה וכו':

❧ קדושת לוי ❧

השפל והגרוע מהכל, לכן מיד נתרצה שתנתן התורה על ידו, מחמת רוב ענותנותו שחשב שאין בישראל גרוע ממנו, ואין התורה ניתנת כי אם על ידי השפל והגרוע מהכל. וזהו 'משה קיבל תורה', וקשה כנזכר והיכן ענותנותו, לזה אמר 'מסיני', שלמד מסיני שניתן עליו התורה ולא על שאר ההרים מפני שהוא נמוך מכל ההרים, לכן גם הוא נתרצה מיד להנתן התורה על ידו:

❧ עבודת ישראל ❧

שמספרו עולה יש שהם דברים הפוכים, כי י"ש הם אותיות קדושות, וקר"י הוא מאותיות שקר. וביותר זה התיקון הוא בימי הספירה, כי עמר גם כן גימטריא יש כנ"ל, ובתקנו מעשיו ובפרט בעוון קרי הנ"ל להפכם לטוב לי"ש, אז יוכל לשרות עליו הקדושה. ורמז נפלא לזה, כי מילוי עמר עי"ן מ"ם רי"ש, עולה קדוש. וזה מלא העמר (שמות טז, לב). וזה והתקדשתם והייתם קדושים (ויקרא יא, מד), כדאיתא (יומא לט א) אדם מקדש

עצמו מלמטה מעט מקדשין אותו מלמעלה הרבה:

ולזה אמר כל ישראל יש להם חלק בזה שנאמר ועמך כולם צדיקים. כי ידוע כי צדיק נקרא שומר הברית. וזה והיה הנשאר בציון (ישעיה ד, ג), ציון הוא לשון מציין, שישאל מצויינים באות ברית קודש ברשימו דמלכא. וזה ניתן לכל ישראל בהמול להם כל זכר. רק מי שפוגם חס ושלום בעוון קרי רחמנא ליצלן הוא מושך בערלתו, ולזה צריך לתקן אותו ואז יש לו חלק לעולם הבא בקדושה של מעלה כנ"ל. נצר מטעי, כי הבורא יתברך הוא האילן הקדוש אילנא רבא ותקיף,

◆ פ' רש"י ◆

ב שמעון הצדיק כהן גדול היה. משירי לשון שיריים כלומר בסוף שלא היה עמהם בתחלת הבית בימי עזרא: על התורה. שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת: ועל העבודה. של בית המקדש כמו שמצינו

ב שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מְשִׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה. הוּא הָיָה אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל גְּמִילוֹת חֲסִדִּים:

ג אַנְטִיגֶנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ קֶבֶל מִשְׁמֵעוֹן

בתענית אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ לכך היו קורין במעשה בראשית כל ימי השבוע: ועל גמילות חסדים. מלוה מעותיו לעני שהוא גדול מהצדקה לפי שאינו מתבייש ועוד שגמילות חסדים נוהג בין בעשירים בין בעניים [בין במתים בין בחיים בין בגופו בין בממונו מה שאין כן בצדקה כמו שאמרו גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה] וכה"א וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו [וכתיב כי אמרתי עולם חסד יבנה] ללמדך שבשביל החסד העולם מתקיים: **ג אַנְטִיגֶנוֹס קֶבֶל מִשְׁמֵעוֹן הַצַּדִּיק אֶת הַתּוֹרָה הוּא הָיָה אוֹמֵר. הֲכִי הוּא מִלְתָּא מִרְגְּלָא בְּפוּמִיהּ:**

❧ עבודת ישראל ❧

בכוחו וגודל ענותנותו היה ממשיך התורה ומדת הענוה עד שדורות הבאים אחריו יוכלו לעלות לזו המדרגה. וזה אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צז, יא), סופי תיבות עקיבה, ורומז שהאור היא התורה שהיה רבי עקיבא דורש היא כמו זריעה אליו שזרע משה. ומסרה ליהושע, כי יהושע היה גם כן בזו המדרגה כדכתיב (שמות לג, יא) ויהושע בן נון נער לא ימוש וגו', נער רומז למדת ענוה וקטנות. וכן גבי שמואל כתיב (שמואל א א, כד) והנער נער, רצה לומר אף כשהגדיל היה תמיד במדרגת נער וקטנות. ומעיל קטן תעשה לו אמו (שם ב, יט), רצה לומר שאמו הצדקת עשתה לו זה הלבוש שיהא תמיד מלוכש במדת קטנות וענוה, ולזה ציונו ה' יתברך ללבוש טלית גדול וטלית קטן:

ג אַנְטִיגֶנוֹס אִישׁ סוֹכּוֹ וכו' הוּא הָיָה אוֹמֵר אַל תְּהִי כְּעֲבָדִים הַמִּשְׁמֵשִׁין אֶת הָרֶב

עַל מִנַּת לִקְבֹּל פֶּרֶס וכו' וְהִי מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם. פרס, הוא לשון פרוסה ופירוד, כי כשמצפה לתשלום גמול אזי השכר הוא דבר נפרד מהעבודה, אמנם העבודה צריך להיות על אופן שידבק עצמו בו יתברך ממש בדביקות גמור, וזהו שכר מצוה מצוה (אבות ד, ב), הוא הדביקות בו יתברך, מה שאין כן בעבירה הוא עובר והולך ואינו דבוק בו יתברך, וזה בעצמו הוא

ונשמת עושי רצונו הם הענפים המסתעפים ממנו יתברך, וידוע כי הענפים נקראים בשם שער, כמו שער כותש הנזכר במשנה (פאה ב, ג), וזה רמז ושער רישיה כעמר נקי (דניאל ז, ט):

פרק א א משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע. כבר אמרנו על שהיה בבחינת ומדריגת סיני, כדכתיב (במדבר יב, ג) והאיש משה ענו מאוד, כי זה אחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, וזהו עמוד ויסוד להעבודה ותורה ותפילה, כי כפי גודל הענוה כן יוכל לקבל הקדושה מהבורא יתברך, כי הוא מדה במדה כמו שכתבנו לעיל, אם האדם הוא שפל בעצמו ועניו, אז גורם שגם ה' יתברך משפיל ומצמצם עצמו כביכול אל זה האדם. אבל אם הוא מתגאה בדעתו רחמנא ליצלן שחושב שעובד את ה' יתברך בכוחו, אז גם ה' יתברך גם כן אינו מצמצם עצמו, ולפי גודלו בודאי אי אפשר לקבל ממנו:

וזה מה דאיתא (מנחות כט ב) כשעלה משה לרקיע מצא את רבי עקיבא דורש כתרי אותיות, אמר לפניו רבונו של עולם תן התורה על ידו. ולכאורה תמוה וכי לא מצא צדיקים כרבי עקיבא, אלא כי עקיבה אותיות עקב י"ה, רומז גם כן על מדת ענוה, ולזה אמר שתנתן התורה על ידו. והשיב לו ה' יתברך שכולם אומרים הלכה למשה מסיני, והיינו כי משה

◆ פ' רש"י ◆

**הַצִּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר, אֶל תְּהִיוּ כְּעֲבָדִים
הַמְּשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֶב עַל מִנַּת לְקַבֵּל פָּרֶס,
אֲלֵא הָיוּ כְּעֲבָדִים הַמְּשֻׁמְשִׁין אֶת הָרֶב
שֶׁלֹּא עַל מִנַּת לְקַבֵּל פָּרֶס, וַיְהִי מוֹרָא
שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם:**

[אל תהיו כעבדים וכו'. פרס לשון ערך כמו בערכך ומתרגמי' בפורסניה. פרס מתנה נשאי המנחה תרגום נטלי בארך פרס כלומר] שלא תאמר אקיים מצות בוראי כדי שישפיק לי כל

צרכי אלא עבוד מאהבה: ויהי מורא שמים עליכם. לפי שאין שכר מצות בעולם הזה שנאמר אשר אנכי מצוך היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם. [וראיתי בספר ערוך שצדוק ובייתוס תלמידיו של אנטיגנוס היו ולימד להם אל תהיו כעבדים וכו' אלא כעבדים שמשמשין את הרב על מנת שלא לקבל פרס ולא פירש להם הטעם ומפני שהיה רגיל לומר כן נהפכו למינות ונקראו כל הבאים אחריהם צדוקין ובייתוסין]:

❧ עבודת ישראל ❧

או יאמר ויהי מורא שמים עליכם כמו שכתוב (איוב מ, טז) הן שמים לא זכו בעיניו, וכתוב (משלי ג, יט) כונן שמים בתבונה, היינו שהבורא יתברך גם השמים אינם כל כך זכים וצלולים בעיניו וכונן אותם תמיד ומתקן אותם, על אחת כמה וכמה איך צריך האדם להסתכל על עצמו תמיד אם עובד את בוראו כראוי:

השכר הגדול מה שיכול האדם השפל להדבק באין סוף ברוך הוא. ואמר ויהי מורא שמים עליכם, רצה לומר אחר כל העבודה והדביקות שתדבק בו יתברך תחזיק לעצמך היראה הגדולה, כמו המלאכים מה שמשגיגים יותר מקדושתו ומתקרבים אליו כביכול אז ניתוסף להם היראה הגדולה בהשיגם גודל גדולת המלך ורוממותו יתברך שהוא אין סוף ברוך הוא:

או יאמר ויהי מורא שמים עליכם. כי יש שני מיני יראה, יראת העונש ויראת ה', למשל תינוק שהיה רץ בשווקים וישב לו קוץ ברגלו וחלה את רגלו, והבין אביו שרפואתו וטובתו הוא שיחתוך מעט בשר עם הקוץ וצוה לרופא לחתכו, ואף על פי כן יש לאביו צער גדול מזה ומוכרח שיעלים עינו ממנו בעת חותכו, כי הוא רוצה להשתיק התינוק ולנחמו, ואחר כך כשהאב רואה עוד שהתינוק רץ מוכיחו ומזכירו הקוץ הראשון והתינוק ירא מזה, ואם התינוק פיקח יסור מזה בעבור הצער שבא לאביו ממנו שלא יבוא לו עוד. כן הדבר הזה כשצר לנו חס ושלום כביכול בכל צרתם לו צר (ישעיה סג, ט), ובודאי כביכול יש לו צער מזה, אך שכל זה הוא לטובתינו. לזה אמר ויהי מורא שמים עליכם, שנסגל מעשינו ועבודתינו למען לא נגרום עוד צער לו יתברך כביכול:

או יאמר אל תהיו וכו' אלא היו וכו' ויהי מורא שמים עליכם. כי בודאי השכר קבוע לאדם ואין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה, אך דהאדם בעבודתו צריך לעבוד כאילו לא היה לו שום שכר מעולם כי אם לכוונה לעשות נחת רוח ליוצרו יתברך. ולזה מקושר ויהי מורא שמים עליכם, כי באם היה האדם משים תקותו לקבלת פרס היה יכול לפעמים ליישב בדעתו לומר שדי לו בשכר מועט ואסתפק במועט ולא אעבוד את בוראי, מה שאין כן כשעובד רק לעשות רצון קונו, אז יהא מורא שמים עליו בכל עת, כי יחשוב בדעתו כי אולי לא עבדתי עוד כראוי ותמיד יהיה מוסיף והולך:

◆ פ' רש"י ◆

ד יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן קבלו מהם. מאנטיגנוס קבלו את התורה: בית ועד לחכמים. ללמוד שם: והוי מתאבק בעפר רגליהם. שתהא משמשן: בצמא. כאדם שהוא צמא ותאב ושותה לצמאון ולא כאדם שהוא שבע: ה פתוח לרוחה. פתוח לד' רוחות להכנס עוברי דרכים

[וכן אמר ביובא ויקבר בביתו במדבר. וכי ביתו במדבר היה אלא שהיה ביתו כמדבר לד' רוחות]

עבודת ישראל

רגליהם, אף שנדמה עליך כעפר, כי לבסוף והוי שותה בצמא את דבריהם, כי כשתבחין בהם תראה נפלאות בכל דיבור ודיבור ותשתה בצמא את דבריהם:

או יאמר והוי מתאבק בעפר רגליהם. רומז למה שאמרו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכין לימוד כנ"ל, והיינו עפר רגליהם, רומז על התאוות והמדות החיצוניות והחומריות שצריך האדם לעבוד בהם את הבורא יתברך שמו ולהעלות הכל אל הקדושה, כי כל פועל ה' למענהו עשה, ומזה העפר צומחין הצדיקים וגדלים ביתר שאת ועוז, למשל השדה שמזבלין אותה כל מה שמזבלין אותה ביותר אז הפירות נצמחין יותר וטוב, כמו כן הצדיקים כל מה שהחומר והתאוות הגופניות מתגברים עליהם והן מתגברים עליהם ומעלין אותם לקדושה יפה כוחן יותר ויותר ומתעלין על ידי זה. וזהו והוי מתאבק בעפר רגליהם, רצה לומר שילמוד האדם ממעשה הצדיקים בעניני העולם ושיחת חולין שלהם היאך להתגבר על כח החומר ולהעלות הכל אל הקדושה:

ה יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה והיו עניים בני ביתך וכו'. כבר אמרנו בהתעוררות דלתתא במעשה

ד יוסי בן יועזר איש צֶרְדָּה וְיוֹסִי בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קִבְּלוּ מֵהֶם. יוֹסִי בֶן יוֹעֶזֶר אִישׁ צֶרְדָּה אֹמֵר, יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וְעֵד לַחֲכָמִים, וְהָיוּ מֵתְאַבְּקִים בְּעַפְּרֵי רַגְלֵיהֶם, וְהָיוּ שׁוֹתֵה בְּצִמְאֹת אֶת דְּבָרֵיהֶם:

ה יוסי בן יוחנן איש יְרוּשָׁלַיִם אֹמֵר, יְהִי

ד יוסי בן יועזר איש צרידה אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם. ירצה שצריך האדם להכין עצמו שיכנסו בו דברי חכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם. רגליהם הם הדיבורים שלהם שיוצאים מן השכל, ועל ידי הדיבורים יוכל להשיג קצת מה שבשכלם. ואמר בעפר רגליהם, על דרך שאמרו (סוכה כא ב) שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכין לימוד. והוי שותה בצמא את דבריהם, כי כמו שהצמא אינו מבחין בין מים עכורים לצלולים מגודל צמא, כן ישתוקק האדם לשמוע דברי חכמים ואף השיחת חולין שלהם שהם נדמים אצלו כעפר, ובפרט מי שהוא חכם אינו מדבר שום דבר בטל, כי כמו שמצינו בתורתנו הקדושה כמה מעשיות שכפי הנראה חס ושלוש כמעט אין צורך בהם וחלילה לנו מחשוב זה, כי בודאי הכל מלא סתרים וגנוזין דאורייתא, כאשר מצינו שברא ה' יתברך אבנים טובות והם מלובשים באבנים גרועים ופתי לא יבחין ולא ישגיח עליו, אך מי שמבין באבנים יבחין שבתוך אבן זה יש בו אבן טוב עד מאוד, וכפי גודל חשיבות אבן הטוב שבו כן גודל הלבוש אבן הגרוע שעליו, כן הדבר הזה, וכן החכם כשמדבר בעניני עולם הזה ושיחת חולין אינם כי אם לבושים להסודות שבשכלו, ולזה אמר והוי מתאבק בעפר

◆ פ' רש"י ◆

**בֵּיתְךָ פְּתוּחַ לְרוּחָהּ, וַיְהִיו עֲנִיִּים בְּנֵי בֵּיתְךָ,
וְאֵל תִּרְבֶּה שִׁיחָה עִם הָאִשָּׁה. בְּאִשְׁתּוֹ
אָמְרוּ, קָל וְחֹמֶר בְּאִשְׁתְּ חֵבְרוֹ. מִכָּאֵן אָמְרוּ**

וכן איוב אמר ואכל פתי לבד: ויהיו עניים בני ביתך. כלומר אל תרבה עבדים ושפחות לשרתך אלא הבא עניים במקומם וישרתוך

ותקבל עליהם שכר: אל תרבה שיחה עם האשה. ואפי' היא אשתך לפי שאתה מתבטל מדברי תורה או שאם באת להרבות עמה דברים תבא לספר לה המחלוקת שעשית עם חבריך ודעתן של נשים קלה עליהן ומיד תלך גם היא ותתקוטט עם חברתה אשת חבריך ותמצא מביאה לידי בזיון כך מפורש באבות דר"נ שהובא מארץ ישראל. ובאבות דר"נ של צרפת מוקים באשתו נדה וכדי שלא יבא עמה לידי עבירה ונראה דאפי' טהורה לפי שבוטל מדברי תורה: ק"ו באשת חבירו. שלא ירבה שיחה עמה מפני החשד:

❧ עבודת ישראל ❧

לו לרוחה, דהיינו שבוה יתעורר למעלה להשפיע כל טוב על בני ישראל על ידי הבי"ת של בראשית שממנה יצאו כל העולמות וכל השפעות טובות. ועל דרך זה פירש החסיד המקובל מו"ה יעקב יצחק שי' אהא דאיתא בגמרא (סנהדרין ק א) אדם נותן מלא עומסו בעולם הזה והקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא, והתם גם כן היה לו לומר בעולם הבא כדרך שאמר בעולם הזה. אך דכן הוא הפירוש, כשהוא נותן מלא עומסו לעולם הזה, הקדוש ברוך הוא נותן לו פירוש משפיע לו טוב, לעולם הבא, פירוש כדי שיזכה בהן לעולם הבא שיסגל עוד במצוות ומעשים טובים בזו ההשפעה שישפיע לו:

ואמר עוד ויהיו עניים בני ביתך, על דרך דאיתא בגמרא (שבת קנא ב) בהאי דאמר לדביתיהו אקדימי ריפתא לעניי כי היכי דלקדמו לבנייכי, אמרה ליה מילט קא לייטת לי, אמר לה גלגל החוזר בעולם הוא, ועיינו רואות שכן הוא. ואמר התנא ויהיו עניים בני ביתך, רצה לומר שידמה לך שאותן העניים הם בני ביתך, כי גלגל החוזר בעולם הוא ומי יודע מה יולד יום. ושמעתי בשם הגאון מו"ה יונתן ז"ל דקא מדקדק בלישנא כפילא דאמרה מילט קא לייטת, והנה דאיתא בגמרא (שבת קנא ב) דמאן דגמיר אבבי לא מהדר, רק שנותנין לו

הצדקה וגמילות חסדים והרוחה לכל אחד גורם אתערותא דלעילא שהבורא יתברך משפיע טובו על בריותיו וגורם שמחה לפניו כביכול, כי מדרך הטוב להיטיב ויש להמשפיע תענוג ושמחה ממה שיכול להשפיע לאחרים, כמו שכתוב (רות ב, יט) האיש אשר עשיתי עמו היום, ודרשו חז"ל (ויקרא רבה לד, ח) יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני עושה עם הבעל הבית, וגורם גם כן לעצמו הרוחה והשפעה שתבוא אליו מאתו יתברך. ולהמשיל הדבר לכלי מנוקב ששופכין בו ויוצא דרך ניקבו מצד אחר יוכל לכנוס בו בלי שיעור, כן הנותן צדקה, וגם הבאר כששואבין אותה בכל עת אז מימיה מתברכין ונובעים תמיד והמים טובים עד מאוד, אבל כשאין שואבין אותה אז נסתם המעיין ומימיו מסריחין. וזהו שאמר הכתוב (ירמיה ב, יג) אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות נשברים, כי מי שאינו נותן צדקה אין ברכה מצויה אצלו, ואף זה שבידו מסריח ומארה בתוכו היינו שמכלה מעותיו בקטטות ומריבות ובבלבולים וחללים רעים רחמנא ליצולן:

וזהו פירוש כל המשנה יהי ביתך פתוח לרוחה, ונדקדק דהוה ליה למימר ברוחה מהו לרוחה. אלא דרומז שיהא האדם פותח ביתו לעניים ואביונים לההנות אותם מנכסיו שיהא

חֲכָמִים, כָּל זְמַן שְׁאֵדָם מְרַבָּה שִׁיחָה עִם הָאֱשָׁה, גֹּרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ, וּבִטּוֹל מִדְּבָרֵי תוֹרָה, וְסוּפוֹ יוֹרֵשׁ גִּיהֵנוֹם:

עבודת ישראל

אדם, כי הרגלים אף שהן מתפשטות למטה מכל מקום הם מתחילין למעלה מהברית כידוע, ואמר שהגיהנום יורש את הסוף, הוא הברית, באשר שאין יכול להמלט ממנו שלא יטמאו לבעבור אשר כל כך מוטבע בה, ועל זה קאמר יורש שיוורש ממנו. ואם דברים כפשוטן איזה ירושה שייך לכאן ממי יורש הגיהנום אלא כנ"ל:

או יאמר כל המשנה בדרך אחר, יהי ביתך פתוח לרוחה, רמז בזה דהבית היא התיבה והמלה שמדבר בדברי תורה או תפילה, וכמאמר הספר יצירה דכל אות הוא אבן וכשהן מתחברין במלה הוא בית שלם. ועל זה נקרא תיבה שהוא אותיות בית, והן הם מזמוטי חתן וכלה אשר בכל תיבה ובכל פסוק ובכל מזמור נעשה יחודים עד אין חקר. ובזה כביכול נתרבה השמחה ותענוג לעילא מאותן היחודים והזיווגים, ועל זה אמר יהי ביתך פתוח לרוחה, רצה לומר המלה שאתה אומר הן בדברי תורה או בתפילה יהיו לרוחה, למען רבות שמחה ותענוג בעולם ובעולמות עליונים:

ואמר עוד ויהיו עניים בני ביתך, רצה לומר שאתה תהא עני בדבר זה ולא משלך הוא, ותחשוב שה' יתברך נותן לך כח ודיבור הזה שאתה מוציא מפיו ואין לך בו כלום. ותחשוב שאין אני כדאי לדבר לפניו יתברך, אך מה אעשה כי כן ציוה עלי להגיד שבחו ונתן בי כח לדבר, וכי הוא הנותן בי כח לעשות חיל והכל הוא מרצונו הטוב יתברך. וזהו שאמרו חז"ל (ברכות כ ב) איך לא אשא פנים לבני ישראל והם מדקדקין עד כזית ועד כביצה, רומז לזה שאמרנו כמו שהביצה סתום מכל צד ואין לה פה, כן האדם כשעושה עצמו כאלם ואין לו פה להשיב ומחזיר כל חושי וכוחותיו אליו יתברך והכל מידו:

ואמר עוד ואל תרבה שיחה עם האשה, גם כן

דרך כבוד, וכיון דשמעה מיניה כי היכי דלקדמו לבנייכי שיהיו מחזרין על הפתחים, אמרה תרי קללות קללתני שיהיו עמי הארץ ועוד שיהיו עניים:

ואמר עוד ואל תרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו קל וחומר באשת חבריו. הנה סמיכות הדברים כיון דאמר תחילה שיקבל העניים בסבר פנים יפות, אם כן הוה אמינא אף כשתזדמן לו אשה יעשה גם כן כנ"ל ויכנס עמה בדברים, על זה אמר שלא תעשה כן ולא תרבה שיחה עם שום אשה ואפילו עם אשתו וקל וחומר בעת נדתה, וכדאיתא בגמרא (חגיגה ה ב) מגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד, יג), אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו:

ואמר עוד מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו וכו' וסופו יורש גיהנום. רעה, הוא יצר הרע כדכתיב (בראשית ח, כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אך דיש בהן דבר ונוקבא, פעולת הזכר להבעיר האדם לכל העבירות שבעולם לכעס ולכל שאר המדות רעות שבאדם רחמנא ליצולן. ופעולת הנוקבא היא אשר מטמאת את האדם בלילה בטומאת קרי רחמנא ליצולן. ורע הוא הזכר, ורעה היא הנוקבא. ועל זה אמרינן אמר קהלת (ז, כו) אשה רעה מר ממות, ורצה לומר מחמת שמרבה שיחה עם הנשים, ואף עם אשתו ומכל שכן כשהיא נדה ומהרהר בהרהורים רעים ומגרה עליו היצר הרע, ומכח זה גורם רעה לעצמו רחמנא ליצולן שמתמאה אותו בלילה רחמנא ליצולן. ובטל מדברי תורה, כי אותן המחשבות זרות מבטלין אותו מדברי תורה ותפילה באשר הם תמיד עומדין לנגדו ומבלבלין אותו תמיד ממחשבתו:

ואמר עוד וסופו יורש גיהנום, הוי ליה למימר יורד לגיהנום. אלא דהכוונה בזה דסופו הוא הברית קודש אשר הוא סוף כל איבריו של

עבודת ישראל

אחרים ופעמים הוא מתעלה על ידי אחרים בצירוף כל הציבור, אבל זה אל ירבה שיחה באשת חבירו, אשר עיקר עלייתו היה על ידי חבירו ומבלעדו לא יכול דבר מאומה:

רומז על זה שהיא אשה יראת ה' היא תתהלל. ואל תרבה שיחה עמה, רצה לומר אף כשדברת דיבורים נאים והרבית תענוג, אף על פי כן לא יגבה לבבך בזה וכנ"ל:

וכן מצינו במשה רבינו ע"ה דאיתא (סנהדרין קי א) שכל אחד קנא לאשתו, והוא תמוה, אך דעל דרך זה הוא, כיון דדור המדבר ודאי היו אנשים חכמים ויודעים, והיו חושבין שעל ידם נתעלה משה והם הנותנין לו כח לעשות חיל, ולכן קנאו לאשתו דהיא אשה יראת ה', אבל לא היו יודעים דבהיפך הוא דמשה היה מעלן, וכדאיתא (שיר השירים רבה א, סה) אשה אחת היתה במצרים וילדה ששים ריבוא בכרס אחד, זה משה, ולכן בל תתגאה בה כי בודאי אין לך בה כלום, רק תחזיר העטרה ליושנה, רצה לומר שממנו יתברך שמו הכל הוא ואפס זולתו, וזהו פירוש השתחוה לה' בהדרת קודש (תהלים צו, ט), רצה לומר שתהדרו הקדושה הזאת למקומה לעצמותו יתברך שמו:

ואפשר לומר שזהו הפירוש עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות (שבת קיא א), רצה לומר כל מה שצריך לך לשבת תעשה ותכין בחול, ואל תצטרך לבריות ליזון בהכנתם. ובה מתורץ קושית התוס' (ביצה טו: ד"ה לזו) שהקשו דהש"ס סתרי אהדדי, דחדא קתני עשה שבתך חול, וקתני אידך (ביצה טו ב) לזו עלי ואני פורע, ובה מיושב שפיר, דהכי קאמר עשה שבתך חול ותכין עצמך בכל צרכך, ורק אם אי אפשר לך להכין בעצמך, אזי לזו עלי, פירוש לשון לווייה והתחברות, שתלוו ותדבקו באחרים אשר הכינו עצמן, ואני פורע, שאגלה אלהותי והארתי עליך ותוכל להימשך אחרי וההתגלות יהיה בשם אנ"י, כמו אנ"י וה"ו. ואמר עוד מכאן אמרו חכמים וכו' שגורם רעה לעצמו, רצה לומר בזה גורם רעה לו מחמת שנתגאה בזה וחושב שמכוחו אומר כן ובטוב שכלו, בוטל מדברי תורה ויורש גיהנום:

ואמר עוד באשתו אמרו קל וחומר באשת חבירו, רצה לומר כי הנה הכלל הוא שצריך האדם להכין עצמו לעבודת הבורא יתברך כל חד לפום שיעורא דיליה, והיינו להכין את עצמו בכל בוקר ולעשות הכנה במעשה המצוות או בלימוד תורה כדי שיוכל אחר כך לילך ולהתפלל איזה תפילה לפני קונו יתברך. ועל דרך זה בימות השבוע היינו ביום ד' ה' ו' להכין עצמו לשבת, כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, והוא מה שאמר הריב"ש זצ"ל בפירוש הכתוב (שמות לד, כא) בחריש ובקציר תשבות, כי חר"ש הוא נוטריקון חמישי רביעי ששי, רצה לומר כמו שהחרישה היא הכנה לזריעה ולקצירה, כך אלו השלושה ימים שייכים לשבת הבא ולהכין עצמו בכל מיני הכנות שיוכל מה לעבוד את בוראו ביום השבת דהיא הזריעה, ואחר כך בשלושה ימים שאחר שבת היינו אב"ג יהיה הקצירה שיקבל כל השפעות שירדו לו בתפילת שבת, וכך הם כל ימי השבוע שלושה ימים לפני השבת ושלושה לאחריו ושבת באמצע. והנה מי שלא הכין עצמו או שאינו יכול, אזי יתחבר את עצמו בשאר חברים אשר הכינו את עצמם ומתוך כך יוכל לעלות עמהם, כמו מי שלא הכין לעצמו לאכול בשבת ובא חבירו אשר הכין לו והזמינו לאכול אצלו ומתוך כך יש לו לאכול, אף זה כן שבעצמו אין לו כלום רק שהם יזמינוהו. ועל זה אמר אל תרבה שיחה עם האשה, דהיא אשה יראת ה' האשה הידוע לך שהוא שלך ובהכנתך, אף על פי כן לא ירום לבבך בה. וקל וחומר באשת חבירו, רצה לומר שבעצמותו אין לו כלום רק שהיה מתעלה על ידי חבירו בהכנתם באומרו שממנו עלה למעלה, כמו שהצדיק הזה פעמים הוא מעלה

◆ פ' רש"י ◆

ו' יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם. מיוסי בן יועזר ומיוסי בן יוחנן. יהושע בן פרחיה אומר הכי הוי מרגלא בפומיה והכי אמרינן בכולהו: עשה לך רב. שלא

ו' יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדם לכף זכות:

תהא אתה למד לעצמך מסברא אלא מן הרב ומן השמועה: וקנה לך חבר. אמרי לה ספרים ואמרי לה חבר ממש לפי שטובים השנים מן האחד וכן הוא אומר חרב אל הבדים ונאלו: והוי דן את כל האדם לכף זכות. על כל שתשמע עליו אמור שנתכוון לטובה עד שתדע בבירור שאינו כן שאם אתה תדין כן ידונו אותך מן השמים לזכות כמו שמפורש בפ' מפנין:

❧ עבודת ישראל ❧

פירוש כל אדם מחויב לומר בשבילי נברא העולם, וצריך לחשוב שכל העולם מחצה חייב ומחצה זכאי עד שהוא יכריע את כל העולם לכף זכות:

או יאמר עשה לך רב. רצה לומר כי לפעמים יפול במחשבת האדם איזה דבר הנראה איך ומה יעבוד את ה' יתברך, או איזה אהבה או יראה, והוא מה ששיגר לו ה' יתברך במחשבתו שיעבדהו בזה הדבר, ולפעמים האדם יסוג אחור ממחשבתו ולא יביט לזאת, לזה אמר עשה לך רב, רצה לומר שתחשוב בדעתך כי זה הדבר אשר יורך ה' יתברך לעשות ולעבדה בו ולא תסוג אחור מחשבתך, וכמו שמצינו שהקב"ה נקרא רב כמו שאנו מברכין בברכת התורה המלמד תורה לעמו ישראל. ובודאי שכן הוא, כי הוא יתברך שמו הוא מלמד לנו בכל עת ושעה תורה ודרכי מוסר היאך לעבוד אותו, כי זולתו אי אפשר שום מחשבה. ובפעם אחד היה זה לעין כל כשנתן לנו את התורה על הר סיני, ועם כל זה משם ואילך אותו הארה יוצאת ללמדנו חוקי תורתו, וכמו שתפול המחשבה זו במחשבת האדם אזי יעבוד את ה' יתברך בזו המחשבה עצמה:

ואמר עוד וקנה לך חבר, ורצה לומר כי יש אדם שיעבוד את הבורא ברוך הוא בזו

ו' יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר וכו'. הוא למען יורנו דרכי ה' את המעשה אשר יעשה ולמען יגעור בו בעשותו איזה ענין אשר לא כדת. ואמר עשה לך רב, רצה לומר שכל אחד יעשה את חבירו עליו כרב, שאם יראה בו דבר מגונה יגעור בו ושיהיה דבריו נשמעין לו, מה שאין כן בחבר לבד שלפעמים יתבייש ממנו לגעור בו כל כך. ואמר עוד והוי דן את כל האדם לכף זכות, כי לפעמים לא ישמע לחבירו בחשבו עליו שגם הוא עשה שלא כהוגן לכך ידון אותו לכף זכות ואז ישמע אליו בכל:

או יאמר עשה לך רב. רב הוא לשון גדולה שתמיד יראה להוסיף בעבודה ולקדש איבריו לקדושת הבורא ברוך הוא ולהיות מרכבה להבורא יתברך. למשל יקדש עיניו שיהיה מרכבה לעולם הנקרא עיני ה' וכן כל איבריו. וזה וקנה לך חבר, שעל ידי זה שיעשה את עצמו וכל איבריו מרכבה לשכינה יקנה לו חבר, הוא ההתחברות בהבורא יתברך, והבורא ממשיך עצמו אליו כביכול וישרה על איבריו ועל כל גופו. ועל ידי זה יהא דן את כל האדם לכף זכות, ירצה כי כאשר הוא מודבק בהבורא יתברך יוכל להביא כל השפעות וזכויות וטובות שבעולם בדיבורו עבור שמלוכב בו כח הבורא יתברך, ולכן צדיק גזור והקב"ה מקיים:

או יאמר והוי דן את כל האדם לכף זכות,

◆ פ' רש"י ◆

ז ואל תתיאש מן הפורענות. שאם אתה עשיר אל תבטח בעשרך לפי שהפורענות ממחרת לבא לכן תהיה כל שעה בפחד וכן הוא אומר אשרי אדם מפחד תמיד וכן אם בא עליך רעה אל תתיאש לפי שהישועה קרובה לבא וכה"א

עבודת ישראל

גם כן בפעם אחר כזה, או באיזה ענין אחר הקרוב לזה, כגון הא דכל הכועס כאילו עובד עבודה זרה חס ושלוש רחמנא ליצלן, כי הכל הוא בידי שמים, וישוב אז על חטאיו, וכן הוא הכל והוא דן את כל האדם לכף זכות, כמו עם כל האדם כדי שתבוא לכף זכות שתשוב. והפשוט הוא כי לא ידעת את יצרו הרע. ואומר עוד (לקמן פ"ב מ"ה) ואל תדין את חבריך עד שתגיע למקומו, אילו היה לך חס ושלוש היצר הרע של זה היית גרוע ממנו:

ז נתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות. היינו שאל יקח האדם לנפשו מדת הענוה והשפלות עד שיהיה באמת שפל ונבזה ולא יעבוד את ה' יתברך בחושבו שהוא כלה ונאבד, לזה אמר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע, שאף אסור לאדם להחזיק עצמו ברשע:

או יאמר על דרך דאיתא בגמרא ששאלו על אחד מה מעשיו אמרו ראו בשכנינו, כי ודאי אינו מחבר את עצמו רק בדדמי ליה. וזהו הרחק משכן רע:

או יאמר הרחק משכן רע. פירוש שלא תהיה שכן רע למקום ברוך הוא. והיינו על מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואין מתפלל בה, כדאיתא בגמרא (ברכות ח א) על פסוק (ירמיה יב, יד) הוי על כל שכני הרעים:

או יאמר הרחק משכן רע. שלא ישכון עליך הרע דזהו היצר הרע. ואל תתחבר לרשע אף שהוא נקל מן הרע, ואל תתיאש מן הפורענות, אם תחשוב לומר האף שזה רשע מכל מקום ישכון בטח, על זה אמר אל

המחשבה, אך תיכף בכלות העבודה יסורו הדברים מנגד עיניו וישכחו מלבו, לזה אמר וקנה לך חבר, רצה לומר שיחבר מחשבתו ולבו באלה הדברים ולא ישכח אותם תמיד, וכמו שנאמר (דברים ד, ט) השמר לך פן תשכח וגו', והרמב"ם ז"ל חשב אותם בלא תעשה, אך שיחשוב תמיד בכל עת שהקב"ה הוא מלמדו להועיל ומקרב לעבודתו יתברך שמו, ויחשוב כמו שהוא עומד על הר סיני ושומע הדיבור מפי הגבורה, ואנו מזכירין זאת בכל יום ובנו בחרת וכו' וקרבנו מלכנו וזכירה זו היא מצות עשה, ודבר זה היה אומר רבי יהושע בן פרחיה, וכשמו כן הוא שהיה תמיד פורח במחשבתו לעילא ומדבק מחשבתו בה' יתברך תמיד וזהו פר"ח י"ה:

וזהו מה דאיתא בגמרא (סנהדרין קו ב) על האי שהיה יודע תלת מאה בעייתא על מגדל הפורח באויר, רצה לומר שהיה יודע תלת מאה בחינות היאך לעבוד את בוראו ולפרוח במחשבתו לעילא ולדבק בעצמותו יתברך שמו במחשבתו הזכה. ולבסוף מסיק (שם) דלא היה לו חלק בעולם הבא, מפני שהיה חסר לו איזה ענין ועל זה נענש. וכמו במאתים וחמשים איש של קרח שהיו מבקשים כהונה גדולה, ובודאי היו מובטחים בעצמם שיש להם על מה שישמוכו אלא שטעו באיזה ענין:

ואמר והוא דן את כל האדם לכף זכות, הנה מלת את, הוא מיותר. והכוונה בזה, שכשיראה איזה ענינים מהעולם הזה או איזה עבירה חס ושלוש, אזי תשכיל ותבין כי לא על חנם בא לך זאת תחת עיניך אם לא ליקח ממנו איזה מוסר, והיינו שיזכיר את עצמו אולי עשה

◆ פ' רש"י ◆

הן לא קצרה יד ה' מהושיע: ח כאורכי. כתוב במשנה בא' ומתחלף בע' ומשמע כעורכי הדיינין כאדם הזה שאינו דיין ומעריך ומסדר לבעל דין טענותיו כדי שיזכה בדין וכדאמר התם אמר רבי יוחנן עשינו עצמנו כעורכי הדיינין פי' שלא תגלה ליחיד את

ח יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר, אל תעש עצמך כעורכי הדיינין. וכשיהיו בעלי דינין עומדים לפניך, יהיו בעיניך כרשעים. וכשנפטרים מלפניך, יהיו בעיניך כזכאין, כשקבלו עליהם את הדין:

דינו משום שנא' שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק שניהם כיצד אם באו שנים לפניך לדין וטענו טענתם כשתברר הדין להיכן הוא נוטה אל תגלה ליחיד את דינו לומר לו אחר כך הדין אלא לשניהם ביחד פתח להן את הדין לחייב את החייב ולזכות את הזכאי ולא תעשה עצמך כערכאות של כותים שלהם מנהג לגלות הדין ליחיד מפני השוחד. ומר רבי יהודאי גאון ז"ל פי' בענינא אחריתי כד אתי קדמך איניש חד ולימא לך לא בעינא מינך למפסק לי דינא דתהוי לי את ב"ד אלא בעינא קמך היכי דינא דהאי תביעה וטענה דאית לי על חברו אסור למשתעי ליה כלום בדינא ולחזואה ליה כלום בדינא שכן מנהג של ערכאות של כותים דבעו מינייהו דינא מקמיה ומחוי ליה. ובלישנא אחריןא בכתובות אל תעש עצמך כעורכי הדיינין שאם בא לך אדם א' וישאל עצה ממך היאך יכול לטעון על חברו אל תאמר לו שום עצה ללמוד אותו לטעון על חברו ואפי' לקרובו והוא דאמר רבנן אל תעש עצמך כאותם שמעריכין ומסדרין הטענות למי שאינם יודעין לטעון לפני הדיינין דההיא קרובתיה דר' יוחנן דאתת לקמיה דלהוי מסדר לה ליטען קמי בית דינא והוה מסדר לה משום שנאמר ומבשרך לא תתעלם והדר ביה דלא מסדר לה משום דתנינן ואל תעש עצמך כעורכי הדיינין: יהיו בעיניך כרשעים. שלא תחשוב בלבך זה חשוב הוא ולא היה מדבר שקר אלא יהיו בעיניך שניהם שקולים כאחד שאם אתה עושה כן אל תוכל לראות חובה לאותו שהוא חשוב בלבך. כשקבלו עליהם את הדין גרסי' דהואיל וקבלו עליהם את הדין ונתחייב שבועה מי שנתחייב ונשבע והלך לו לא תחשדנו בלבבך לומר דבשקר נשבע:

❧ עבודת ישראל ❧

תעשה כן, רק כשיהיו הבעלי דינין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו כזכאין כשקבלו עליהם את הדין. רצה לומר הצדיק זה המוכיח את עם בני ישראל צריך להמשיך עליהם שפע והארה שיחזרו בתשובה וצריך ליפוק וליעול בלב עם בני ישראל, ושיאמר להם הדברי מוסר בהארה גדולה עד שבדבריו יחזיר אותם למוטב ויתן להם לב בשר:

תתיימש מן הפורענות הבא עלי, כי לא נתמלא סאתו עדיין:

ח יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין וכו' יהיו בעיניך כזכאים כשקבלו עליהם את הדין. פירוש דזה המוכיח את העולם אל יאמר לפניו הדברים ודברי דינין, דהיינו כך כתיב בתורה שזו אסור לעשות וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול. אל

◆ פ' רש"י ◆

ט הוי זהיר בדבריד. כשאתה חוקר בהם שמא מתוך דבריד יבינו מה שבלבבך ויבינו לשקר ולומר מה שלא היה: י אהוב את המלאכה. כדאמר מר פשוט נבלתא בשוקא (ולא תהדר במילי ושקיל אגרא) [ולא תימר גברא רבא אנא שמתוך שהוא טרוד אחר מזונותיו לא יבא לידי לסטות. ואינו מתפרנס מתוך קופה של צדקה וימיו מאריכין שנאמר ושונא

ט שמעון בן שטח אומר, הוי מרבה לחקר את העדים, והוי זהיר בדבריד, שמא מתוכם ילמדו לשקר:

י שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר, אהב את המלאכה, ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות:

יא אבטליון אומר, חכמים, הזהרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות ותגלו

מתנות יחיה. ושנינו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך]: ושנא את הרבנות. לפי שמקברת את בעליה כדאמר מר מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שנהג עצמו ברבנות: ואל תתודע לרשות. שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן: יא הזהרו בדבריכם. בחזרת שמועתכם: שמא תחובו חובת גלות. כלומר שמא תהיו מורים בדבר האיסור שיש בו גלות: ותגלו למקום מים הרעים. למקום אחר שאין שם תלמידים הגונים ותלמדו להם וכשתחזרו למקומכם ישנו התלמידים הבאים אחריכם וילמדו מכם להתיר דבר של איסור ויבואו לידי חיוב מיתה: ונמצא שם שמים מתחלל על ידיכם לפי שהכל יאמרו ראיתם הללו בני אדם שהיו תלמיד' הגונים ומתו בחצי ימיהם [ולא הגינה תורתם עליהם שכתוב בה כי ארך ימים ושנות חיים. וכתוב כי הוא חייך ואורך ימך וכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה]:

❧ עבודת ישראל ❧

הקדוש ברוך הוא צפה והביט עד סוף כל הדורות וסידר כל אלו המערכות כפי הכנתו על דרך זה שיהיה נמסרים ביד הצדיקים, והכל משתנה על ידי פעולת הצדיקים, והיינו על ידי התורה כאשר הם מחזיקים בתורה. ועל זה אמר הוי מרבה לחקר את אלו העדים, כמו שנפרש בפרק ו' במאמר וחקור דין. ואמר שהצדיקים יחקרו וידרשו אלו העדים כל ההתחדשות שעתיד להתחדש על ידי העדים וימתיקו כל הדינים ויהפכו הכל לטובה. והיינו שכתב הרמב"ן ז"ל שהם הנסים נסתרים, רצה לומר בשגם שנראה שהוא מסדרי העולם והקביעות מכל מקום הוא

ט שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים. העדים בה' הידוע, רומז להעדים הידועים המפורסמים אותם שכבר קבלום משה וישעיה, והן השמים והארץ שכוללים כל העולמות והמלאכים והכוכבים והמזלות והם עדות לעולם שעל ידם בא ההשפעה לעולם. וכל זה נתן הקדוש ברוך הוא ביד הצדיקים להיות עושים בהם כרצונם, כמה דאת אמר (דברים יא, יג - יד) והיה אם שמוע תשמעו וגו' ונתתי מטר ארצכם בעתו. הגם שחוזי הכוכבים אומרים דהכל תלוי בזמן ולכל יש עת ויודעים זמן המטר והגשם וכיוצא לפי סידור הנהגות העולם, עם כל זה

◆ פ' רש"י ◆

יב הלל ושמאי קבלו מהם. משמעה ואבטליון: הוי מתלמידיו של אהרן. כלומר הוי למד מאהרן שהיה אוהב שלום שנאמר בריתי היתה אתו החיים והשלום כשהיה רואה שנים מריבים זה עם זה היה הולך לכל או"א שלא מדעת חבירו ואומר לו פלוני ראה למה אתה מריב עם פלוני הלא הוא נשתטח לפני ופייסני לבא אצלך לדבר עמך עליו עד

למקום מים הרעים, וישתו התלמידים הפאים אחריכם וימותו, ונמצא שם שמים מתחלל:

יב הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה:

יג הוא היה אומר, נגד שמא, אבד שמה.

שתרצה להתפייס עמו וכמו כן היה מדבר לחבירו ומתוך דברים הללו היה משים שלום ביניהם. אמר א' לאשתו קונם שאין נהנית לי עד שתרוק בעינו של כ"ג היה אהרן שומע היה הולך אצל אותה אשה והיה אומר פלוניתא חשתי בעיני ורוק שלך רפואה יש בו תרוק לי בעין והיתה רוקקת וע"כ נאמר בו את אהרן וגו' ויבכו אותו כל בית ישראל אחד אנשים ואחד נשים במשמע ובמשה לא נאמר אלא בני ישראל כדכתיב ויבכו בני ישראל את משה: יג נגיד שמא אבד שמה. כל מי ששמו נמשך ועולה לגדולה מיתתו מתקרבת כמו שאמרו למעלה ביוסף ומן הפסוק נמצא סיוע שכן הוא שנא' לפני שבר גאון כלומר קודם שיבא לו לאדם שבר יעלה לגדולה.

עבודת ישראל

ברעך משאת מאומה, ירצה שמתפלל לכוונת איזה שכן, וזהו כמו שמלוה על המשכון, לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו, רצה לומר זה האיש לא יבוא אל בית המלך פנימה, רק בחוץ תעמוד וגו'. ואם איש עני הוא, איש רומז על הבורא ברוך הוא, שבזמן החורבן נראה כעני כביכול, לא תשכב בעבוטו, כי מצינו (שמות רבה נא, ג) שהמקדש נתמשכן עמנו. ואמר שצריכין בני ישראל שלא ישכנו ולא ישקטו ולא ינוחו על זאת להחזיר העטרה ליושנה שתגלה ותראה מלכותו בקרוב, ולזה אמר השב תשיב לו את העבוט, ולזאת יברכך ולך תהיה צדקה:

ודאשתמש בתגא. פירוש ששימש בכתרי אותיות. או יאמר, כי תגא הוא אחוריים מכתר, כמו שמצינו שהתרגום הוא אחוריים מלשון הקדוש. ובזה נתיישב מה

נמסר ביד עושי רצונו, ועל ידי פעולתם יוכלו להפכו לטובה:

יב הלל אומר וכו' אוהב שלום ומקרבן לתורה. אוהב שלום היינו שעושה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים שמוכיח אותם תמיד ומקרבן לעבודתו יתברך שמו:

יג הוא היה אומר נגד שמא וכו' וללא מוסיף יסיף ודאשתמש בתגא חלף. הנה לכאורה כפל המאמר, דנגד שמא ודאשתמש בתגא, חדא נינהו. ויש לומר דרומז בזה על האדם כשלומד תורה או מתפלל או איזה מצוה שעושה, שלא יעשה הדבר בשבילו להגעת איזה שכר או מיראת איזה עונש, רק כל דבריו יהיו לשם שמים הכל לכבודו יתברך שמו. ועל זה הזהיר אותנו הכתוב באומרו (דברים כד, י) כי תשה

◆ פ' רש"י ◆

וְדָלָא מוֹסִיף, יֶסֶף . וְדָלָא יִלִּיף, קִטְלָא חֵיב.
וְדָאשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַגָּא, חֵלְף:

יד הוא הִיָּה אֹמֵר, אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי לִי.
וּכְשָׁאֲנִי לְעַצְמִי, מָה אֲנִי. וְאִם לֹא עֲכָשְׁיוּ,
אִמְתִּי:

ואית דאמרי נגד שמא כל מי שאינו לומד אלא כדי ליגדלג שמו לקרותו רבי. נ"א נגד שמא שמשמש בשם המפורש: ודלא מוסיף. מן הלילות על הימים מט"ו באב ואילך יסיף אמר רב יוסף תקבריניה אימיה: [ודלא ילף]

קטלא חייב. ומי שאינו מלמד לכל שואל חייב מיתה: ודישתמש בתגא חלף. המשתמש בתלמידי חכמים והמשחר אותם. נשאתי תרגום שחרית הדבק לשחזור עושה אינגרא בתלמידי חכמים תמיד נכרת בחצי ימיו מפני שמבטלם מלשגות באהבת התורה: ודאשתמש בתגא חלף. המשמש בכתרה של תורה כמו ששינו בנדרים בר' טרפון כאילו חלף ובטל מן העולם. נ"א אי נמי המשתמש בת"ח חלף עבר שכרו ממנו שהרי כבר קבלו בכאן: יד אם אין אני לי מי לי. כלומר אם לא אקיים אני את המצות מי מקיים אותם בשבילי: וכשאני לעצמי. כי אף כשאני הולך ועושה איני עושה כפי חובתי המוטלת עלי [ס"א וכשאני לעצמי. וכשאני עושה ומקיים אני מגיע (א"ה לענ"ד צ"ל אינו מגיע) לחובה המוטלת עליו]: ואם לא עכשיו אימתי. בזמן שאני חי. אימתי שכל מי שטרח בע"ש יש לו מה יאכל בשבת אבל מי שלא טרח מה יאכל [וזהו ששינו התקן עצמך בפרוזודור כדי שתכנס לטרקלין]:

עבודת ישראל

ורצו לסדר הפסוקים המשמשים בלשון הוה כגון ותרועת מלך בו, ולא רצו לסדר זה הפסוק ה' ימלוך וגו' דהוא עתיד, רק אחר כך שלא מצאו יותר סמכו גם זה. אבל הסדר הוא כמו שכתוב בתורה הקודם קודם. וזהו אומרם ודאשתמש בתגא, רצה לומר שצריך האדם להתפלל על זה שיתראה מלכותו ותנשא לעיני כל חי ולא בדרך אחוריים, כי תגא הוא אחוריים כנ"ל:

ואמר הכתוב (דברים כה, ה) כי ישבו אחים יחדיו, רומז על כנסת ישראל דהם אחים ורעים למקום. ומת אחד מהם, רצה לומר שנסתלק מהם האחדות, כמו שמצינו (יומא ט ב) שביט שני נחרב על שנאת חנם. ובן אין לו, רצה לומר שסר צלם מעליהם שאינם ניכרים שהם בני אל חי. לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבוא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה, רצה לומר שתראה שהבורא ירחם

דאיתא בגמרא (ראש השנה לב ב) שצריכין אנו לומר בפסוקי מלכויות דכתיבי בתורה, וחשיב התם חד ותרועת מלך בו (במדבר כג, כא), ולבסוף חשיב פסוק ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח), ותמוה אמאי לא חשיב הך ברישא דכתיבי, וגם אנן לא אמרינן הכי. וגם מה שהקשה הרמב"ן ז"ל דהתרגום שעל פסוק ה' ימלוך לעולם ועד אין מכוון עם הפסוק, שכתיבי ימלוך לשון עתיד ומתרגם מלכותו קאים, והוא הוה. אך באמת הוא, כי בודאי ומלכותו בכל משלה (תהלים קג, יט), אך דהוא דרך אחוריים שאין נראה כלל גודל מלכותו, ולזה בשירת הים שצפו ברוח קודשם מה שעתידי להיות שאין זה גאולה שלימה, ואמרו ימלוך דרומז על העתיד והוא לימות המשיח, ואז מלכותו תהא נראה לעין כל. אבל המתרגם פירש להאמת, בודאי מלכותו קאים ובכל משלה, כי בודאי אפס זולתו הגם שאין נראה. והנה הש"ס הוצרכו ארבעה פסוקי מלכויות

עבודת ישראל

וביתר צריך האדם להתעורר על זה בעשרת ימי תשובה לאקמא שכינתא מעפרא, כי ב"ת רומז בעשרת ימי תשובה. יאמר אם אין אני לי מי לי, כי הנה מצינו (סוכה נג א) שהלל היה אומר כמה דברים בשם ה', וכמו שה' יתברך בעצמו אומר כן. וירצה שתעשה כל כך התפעלות עד שה' יתברך יודה לדברך ויאמר כן בודאי אם אין אני לי, אנ"י רומז על המלוכה, כמה דאת אמר (דברים לב, לט) אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא, ואומר אני הוא בעל היכולת, כי בידו הכל. ואמר אם אין אני לי מי לי כנ"ל ודאי:

יד הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי. יבואר על דרך הפשוט, כי בודאי הצדיק צריך להושיע לישראל ולהעלותם ולקרבם לעבודת ה' יתברך ולעשות כל התאמצות, אך האדם בעצמו צריך גם כן לישא בעול ולכוף עצמו כאגמון ולשמוע מוסר ותוכחת הצדיק, ולא להכביד לבבו כאבן כי אז לא יועיל לו, כמאמר הכתוב (דברים כב, א) לא תראה את שור אחיך, שהוא מדריגת שור שעושה מעשה בהמה, או שיו נדחים והתעלמת מהם, רק השב תשיבם לאחיק, לעבודת ה' יתברך. ואם לא קרוב אחיק אליך ולא ידעתו, דעת הוא התחברות, פירוש שאין אתה יכול לחברו אל הקדושה, ואספתו אל תוך ביתך, שתכניסו במחשבתך ולהתפלל עבורו. עד דרוש אחיק אותי, רצה לומר עד שירחמו עליו מן השמים, והשבותו לו. וכן תעשה וגו' הקם תקים עמו, וכמו שפירש רש"י ז"ל (שם, ד) שלא יאמר הואיל ועליך מצוה וכו', לא כן הדבר, רק שזה האדם בעצמו צריך שיהיה גם כן סעד לדבר הזה ולהתחזק בעבודתו יתברך שמו ואז יצלח. ולזה אמר התנא אם אין אני לי מי לי, רצה לומר כשאני בעצמי איני מחזיק אותי בדבר זה, לא יועיל לי שום אדם בעולם:

או יאמר אם אין אני לי מי לי. פירוש אם אין האנ"י דהיינו הבורא יתברך, לי, כלומר שגם זה שאני עובדו גם זה הוא מכוחו יתברך המשפיע לי ונותן בי כח ושכל לעבוד אותו, מי לי, ואם לא עכשיו אימתי, לא כמו השוטים

עליהם ולקחה לו לאשה. והיה הבכור אשר תלד, רצה לומר הצדיק דהוא נקרא בן בכור שנאמר (שמות ד, כב) בני בכורי ישראל. יקום על שם אחיו, רצה לומר שהצדיק הזה יקום ויעמוד בפרץ עליהם להיות להם שם שיקראו אחים ורעים למקום, ולא ימחה שמו מישראל. ואם לא יחפוץ האיש, הוא הבורא יתברך שמו דנקרא איש כנ"ל, לקחת את יבמתו, ועלתה יבמתו השערה ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגליו, נעל רומז על המלוכה כמה דאת אמר (שיר השירים ז, ב) מה יפו פעמיך בנעלים, אך היא בהסתתר שאינה נראית כנ"ל שהוא דרך אחריים ואינו רוצה לגלות עצמו דרך פנים. וחלצה נעלו, רצה לומר שתחלוץ זאת המדה ותראה להראות מלכותו לעין כל ושיכירו וידעו כל יושבי תבל כי לו תכרע כל ברך ולו המלוכה:

וירקה בפניו, דהנה האברבנאל פירש שתרוק בהמנעל עצמו, והוא על דרך זה שתרוק ותקונן על מלכותו יתברך שמו שהוא בהסתר דרך אחריים ואין ניכרת גודל גבורתו ולומר לפניו קצתי בחיי ומאוס לי כרוק, ואם תתן לי כל חללי דעלמא לא תנוח לי עד אשר תכונן ירושלים ותכון מלכותך לעד. או וירקה בפניו, רומז על כנסת ישראל שתתפלל למקום ברוך הוא על זאת ולומר לפניו שכל תענוגי עולם הזה וכל העולם איננו שוה בעיני לכלום. וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, רצה לומר שתאמר לפניו כמו שאנו כל חפצנו בך והכל כלא חשוב לעינינו, כך העובדי כוכבים ומזלות עושים לך ומשחקים עליך כביכול אין אתה חשוב בעיניהם, ומה גם אם היו ביכולתם לעלות ולבקוע הרקיע ולהלחם בך אין מן הנמנע להם. וזהו אומרה ככה יעשה לאיש, הוא הבורא ברוך הוא, ואומר כמו שאנחנו עושין כן יעשה לך, וכל זאת למה אשר לא יבנה את בית אחיו, לכוונן את בית חיינו ולהשיב שכינתו בתוכינו במהרה בימינו. ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל, שתסיר זאת המדה ותופיע עלינו בהדר גאון עוזך ותנשא עלינו לעיני כל חי וידע כל פעול כי אתה פעלתו:

◆ פ' רש"י ◆

**מז שְׁמַאי אוֹמֵר, עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קִבֵּעַ. אָמַר
מַעֲט וַעֲשֵׂה הֶרְבֵּה, וְהוּא מְקַבֵּל אֶת כָּל
הָאָדָם בְּסֵבֶר פָּנִים יְפוֹת:**

מז עשה תורתך קבע. שלא
תהא קובע עתים לתורה אלא
כל היום תעשנה עליך קבע.
נ"א תקבע לך עתים ללמוד
בכל יום ד' פרקים או ה': אמור

מעט ועשה הרבה. לעשות צדקה מעט ועשה הרבה שכן דרך הצדיקים שכן מצינו באברהם
שאמר ואקחה פת לחם וגו' וכתוב ויקח בן בקר רך וטוב וכתוב מהרי שלש סאים קמח וגו':

עבודת ישראל

כסא כבודו יתברך שמו, אמור מעט וכו', רצה
לומר אף שאמירתך בזה העולם הוא דבר
מועט, אבל בעולם העליון הוא הרבה כי כמה
אלפים עולמות מתתקנים אחר הדיבור שלומד
כהוגן ועל דבר הנזכר:

או יאמר עשה תורתך קבע. כשתלמוד או
תתפלל תראה שדיבורך יהיה קבוע
למעלה, אמור מעט ועשה הרבה, שתאמר מעט
בתפילה ואף על פי כן תעשה ותפעול הרבה
למעלה:

והוא מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. רצה
לומר כל מה שיגיע אליך ממנו יתברך
שמו הן איזה מקריות תקבלם באהבה ובחבה
ובסבר פנים יפות:

או יאמר והוא מקבל את כל האדם בסבר פנים
יפות. רצה לומר הפירוש כי כל נשמה היא
קשורה בשורשה, כמה דאית אמר (ישעיה ס, כא)
נצר מטעי וכו' כנ"ל, ולזה יש בתורה ששה
ושלושים כריתות, כי לכל נשמה יש לה ל"ו
מיתרים שבהם קשורה ומקושרת בשורש
העליון, וכשאדם עובר על כרת אחד רחמנא
ליצול אזי נכרת משורש אחד למעלה, וכמו כן
בכל כרת חס ושלוש, עד חס ושלוש כשעובר
על כל הכריתות אז נכרת לגמרי רחמנא ליצול
ועבר ובטל מן העולם ואין לו תקומה כלל לא
בזה ולא בבא, ועם כל זה יש מקום הנקרא
כנסת ישראל שבו כלולים כל נשמות עושי
רצונו ונקרא כל האדם, וזהו שאמר התנא
כשאתה עושה כן, שתעשה תורתך קבע, תזכה
לקבל ולמשוך החיות הקדוש מזה העולם
הנקרא כל אדם מכללות נשמות עושי רצונו:

שמניחים לעבודת הבורא עד אחר ימי זקנותם
ואחר עשיית צרכיהם. ויש אשר יעזבו ימיהם
בהבל וריק מהבלי הזמן וסומכין עצמן על ימי
הזקנה. כי בודאי אם היה האדם יודע יום קצו
בודאי היה מקיים זאת שוב יום אחד וכו' (אבות
ב, טו) בכל רצונו וחשקו, נמצא וכי מחמת שהוא
בטוח בחסד הבורא שיאריך עוד ימיו, בגלל כן
יהא מחסר בעבודתו יתברך, אין זה כי אם כפוי
טובה חס ושלוש. וזהו משכיל לדוד (תהלים נב,
א), כשהיה דוד המלך ע"ה עובד את הבורא
היה מסתכל בהמשכיל המשכילו כל זה הוא
הבורא יתברך לומר שאין זה מצדו ומשכלו:

**מז שְׁמַאי אוֹמֵר עֲשֵׂה תוֹרָתְךָ קִבֵּעַ אָמַר מַעֲט
וַעֲשֵׂה הֶרְבֵּה, כִּי בּוֹדָאי צֶרֶךְ הָאָדָם
לְקַבֵּעַ עֵתִים לַתּוֹרָה וּלְעִשְׂתָם עֵיקַר עִסְקוֹ,
וְזֶהוּ קִבֵּעַ:**

או יאמר עשה תורתך קבע. שצריך האדם
לראות שיגיע לו איזה פעולה ותכלית
לעבודת הבורא יתברך מהלימוד שלמד ויקבע
הדברים בלבו ולא יהיה כמשפה ולחוץ, כי מה
יועיל לו רוב הדברים והלימוד באם לא יגיע
לו ממנו שום תועלת, וזהו אמור מעט ועשה
הרבה, שהאמירה והדיבור יהיו מעט ועיקר
כוונתך יהיה על העשיה שתרבה. כי זה אינו
כלום שילמוד האדם את התורה, רק צריך
להיות שהתורה תלמדוהו דרכי ה' והדרך אשר
ילך בה, כמו שאנו מברכין המלמד תורה לעמו
ישראל, שהתורה מלמדת אותנו:

או יאמר עשה תורתך קבע. רומז על האדם
כשלומד או מתפלל שיקבע הדברי תורה
ההם למעלה ויקשרם למעלה בשורשם תחת

◆ פ' רש"י ◆

טז רבן גמליאל אומר. זהו רבן גמליאל [הזקן בנו של ר"ש] בנו של הלל: עשה לך רב. פירשתי למעלה: והסתלק מן הספק. שאם תלמוד

טז רבן גמליאל היה אומר, עשה לך רב, והסתלק מן הספק, ואל תרבה לעשר אומדות:

מעצמך תרבה לך ספקות. נ"א שלא תהא קובע עצמך לדבר הלכה ועומד לבטח אלא כיון דלאו בפירוש הוא איבעי ליה למיזל קמי רביה ביבמות פ' ב"ש: [והסתלק מן הספק, שלא יהיה ביסוד היסודות וידיעת הסודות ספק בלבך אלא ודאי וידוע בעין הלב כי הוא העיקר]: ואל תרבה לעשר אומדות. שלא תפריש מעשרותיך מאומד לפי שפעמים שלא תהא מכוין יפה כאדם הזה שאינו לומד מן השמועה. נ"א שהרי תורה נתנה שיעור במעשר שהוא א' מעשרה לפיכך צריך חשבון אבל בתרומה לא כתיב שיעור אלא ראשית דגן לפיכך היא ניטלת מאומד [ויש מפרשים שגם זה נאמר על והסתלק מן הספק עד שידרשו לך מעשה בראשית. וגם על זה נאמר לא מצאתי לגוף טוב משתיקה]:

עבודת ישראל

אצלך, רק תחשוב שבודאי הבורא יתברך מצוי אצלך, כי הוא לעילא מכל עלמין ותחת כל עלמין ובגו כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה כלל. כי זה הוא עיקר עבודת הבורא יתברך לצייר תמיד באמת ובתמים מציאות הבורא יתברך בלי שום ספק כלל, וכמו שהוא עומד בפני חבירו כי ודאי כן הוא. וזה הודאי שמו כן תהלתו, רצה לומר שעיקר העבודה והתפילה תלוי בודאי שמו שיצייר תמיד בודאי שה' יתברך לנגד עיניו ורואה במעשיו, וכפי גודל האמונה בזאת כן תהלתו. וכמו שמצינו בדוד המלך ע"ה שאמר (דברי הימים - א כט, י) ויברך דוד את ה', ראשי תיבות ודאי. שבתחילה היה מצייר לפניו שבודאי מציאות הבורא יתברך הוא בלי שום ספק, וכמו שמשו רבינו ע"ה עלה בשם זה לרקייע, שהיה מצייר תמיד לפניו זאת ועלה במעלות עד רום רקיע, ועל כל פנים אם אין ביכולתו לעשות כזאת, על כל פנים נצייר נגדנו מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים טז, ח) שויתי ה' וגו', ששם הו"ה יהא תמיד מצייר לנגדנו אמיתות היותו שהוא הוה ומהוה כל היות. ואנו אומרים הראנו ה' חסדך (שם פה, ח), רצה לומר כן שהראנו ה', זהו החסדיך, שתשפיע לנו בהירותך לחשוב תמיד באמיתות היותך. וישעך תתן לנו, כי הנה ודאי

או יאמר עשה תורתך קבע. על דרך דאיתא בספר יצירה (פ"ב מ"ג) קבען בפה. ירצה על כ"ב אתון שבהם ברא הבורא יתברך שמו כל העולמות וקבען בפה האדם. ונמצא שכן הוא ודאי כשאדם מדבר איזה דיבורים הן בתורה או בתפילה ודאי מנענע כל העולמות בזה. למשל כשלשלת וראשה קשורה באיזה מקום אחד, ואם אווזו בראשה השני אז אין ספק שמנענע כל השלשלת עד מקום שקשורה אף אם היא רחוקה כמה פרסאות כן הדבר הזה. וכל זה צריך האדם לחשוב ולקבוע בלבו כי הוא בדיבורו מנענע כל העולמות. אמור מעט ועשה הרבה, רצה לומר אף שהאמירה והדיבור שהוא מדבר הוא מעט, רצה לומר דבר קטן בעלמא, אף על פי כן עושה הרבה כנ"ל:

או יאמר אמור מעט. שאמירתך יהיה במעט בהכנעה. ואז עשה הרבה, רצה לומר שתפעול ותעשה הרבה בדיבורך המעט:

טז רבן גמליאל אומר עשה לך רב והסתלק מן הספק. עשה לך רב, רצה לומר כשולמד או מתפלל תעשה לך רב הוא הבורא יתברך, שתצייר במחשבתך שהבורא יתברך הוא לנגדך ומלמדך להועיל. והסתלק מן הספק, רצה לומר שלא יהא לך זאת לספק

עבודת ישראל

חלק ושורש בתורת ה' והתיקון הנאה לו לתקן:

ואל תרבה לעשר אומדות. עישור הוא יראה כנ"ל, שצריך האדם לירא מהבורא יתברך שלא מאומד ושמיעה, רק צריך לבחון ולהתבונן תחילה גודל רוממותו יתברך ושהוא מלא כל הארץ כבודו ואז תהיה יראתו על פניו. וכדאיתא בזה"ק (ח"ג רס ב) על ענין פתיחת עינים בשמונה עשרה, שצריך האדם כל כך להתבונן ברעיוניו שהבורא יתברך מלא כל הארץ כבודו ולעילא מכל עלמין ובגו כל עלמין ותחות כל עלמין והוא כנקודה זעירה וכו' עד שלא יוכל לפתוח עיניו מאימת הבורא עליו (חסר), ולכן צריך ליחד עצמו קודם התפילה ולבחון בעצמו באם יוכל לעמוד לפני הבורא יתברך ממש פנים בפנים לדבר עמו ואז יתפלל:

יין שמעון בנו אומר כל ימי וכו' ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. הוא מפרש דברי רבן גמליאל אביו שאמר והסתלק מן הספק וכו', ואמר לא מצאתי לגוף טוב משתיקה, רצה לומר שידבק האדם את עצמו כל כך בהבורא יתברך בדביקות גדול, עד שיתבטל במציאותו וישאר הגוף שתוק כאלם, כמו שאמר הכתוב (תהלים נח, ב) האמנם אלם צדק תדברון, רצה לומר כשהייתי במעלות אלם שנשארתי מבלתי כח וחוש לדבר, אז יכולתי לדבר צדק בפני הבורא יתברך. ואמר (שיר השירים ה, ו) נפשי יצאה בדברו, על ידי הדביקות והתשוקה להבורא יתברך. וזה נרמז בש"ס (מנחות כט ב) שתוק כך עלה במחשבה, כשהאדם עולה במחשבה למעלה ומדבק עצמו בה' יתברך נשאר הגוף מושקע כאלם הזה וכו"ל:

ולא המדרש עיקר אלא המעשה. כנ"ל שצריך האדם לקבוע דבריו למעלה בשורשם, שאם לא כן אז חס ושלוש וכל המרבה דברים מביא חטא מאותן הדיבורים שמשליך מפיו בלי כוונה בלי דחילו ורחימו לא פרכת לעילא, והן משוטטות על פני הארץ תחת השמים והן נעשים חס ושלוש כקליפות והוא המסך המבדיל בינו לבין קונו:

הבורא יתברך חושק בנו תמיד ומשתוקק עלינו תמיד, אך אנו מתפללים וישעך תתן לנו לשון פונה, כמו ואל קין וגו' לא שעה (בראשית ד, ה), שתתן בלבבנו שגם אנו נשתוקק אליך להסתר בצל כנפך:

ואל תרבה לעשר אומדות. עשר הוא יראה, כי עשר הוא י' והיא יראה. ואמר שלא תהא יראתך כדבר מאומד, אך תחשוב בדעתך ובשכלך על כל הטובות שעשה עמך כל ימך על האדמה וגודל תוקפו ומלכותו יתברך, ואז בודאי תירא מלפניו, כי האיך לא נירא מפני מלך גדול ונורא שאין כמוהו:

או יאמר עשה לך רב והסתלק מן הספק. רצה לומר שישמור אדם עצמו אף מן ספק נידנוד עבירה:

או יאמר והסתלק מן הספק. ספק הוא לשון חיבור, וכן הוא לשון המשנה ספקין בגפנים (עלה א, ה). וירמז כי צריך האדם לדבק ולחבר עצמו כל כך בהבורא יתברך בתורה ובתפילה, עד שיהא מופשט מהגשמיות כל עיקר ומסולק מזה העולם. וכמו שאמרו בשולחן ערוך (או"ח סימן א סעיף א) שויתי ה' לנגדי (תהלים טז, ח) זה כלל גדול בתורה, וזהו הסתלק, שתהא מסולק מן העולם, מן הספק, פירוש מן הסיפוק והחיבור והדביקות בו יתברך שמו:

או יאמר עשה לך רב וכו'. שבאמת צריך האדם לחזק את לבו בעבודת ה' יתברך כל מה דאפשר ולעלות במעלות ולא יביט אל מראהו לבעבור שלא יתראל בעבודתו יתברך. וזה אומרו עשה לך רב, הוא לשון גדולה, כמו רב לכם בני לוי (במדבר טז, ז), שצריך האדם להגדיל את עצמו בענין זה להיות תמיד מוסיף והולך בעבודת ה' יתברך ולא להתגדל חס ושלוש בעבודתו, כי בודאי צריך לעבוד את בוראו בענוה ושפלות, כי הכל מאתו יתברך אשר נתן לו הכח למעשה זו, רק לצד מה שזכרנו שצריך שלא ישפיל את עצמו לגמרי למעט בעבודתו יתברך, כי לכל אדם יש לו

◆ פ' רש"י ◆

יז אלא שתיקה. שגם אויל מחריש חכם יחשב וכן חילוף שאם מרבה דברים עם בני אדם ולכל דבר מקדים עצמו להשיב אפילו אם הוא חכם אויל יחשב ע"כ אין טוב כשתיקה עד שתראה. ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. שגדול העושה המצות יותר מן הלומד ואינו עושה: יח שפטו בשעריכם. וסמיך ליה אולי יחנן וגו' ובמשנה טבריינית אין שם פסוק:

יז שִׁמְעוֹן בֶּנִי אוֹמֵר, כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לְגִנָּה טוֹב אֶלָּא שְׁתִּיקָה. וְלֹא הַמְדַּרְשׁ הוּא הָעֵקֶר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְכָל הַמְרַבֶּה דְּבָרִים, מְבִיא חֲטָא:

יח רִבֵּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשְּׁלוֹם, שְׁנֵאֲמַר (זכריה ח) אֱמֶת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שְׁפָטוּ בְּשַׁעְרֵיכֶם :

עבודת ישראל

מעצמו, ובפרט כי גדול מאוד חטא דברים בטלים, כי לא ישוב אל לבו לשוב עליהם, כי דברים בעלמא הם, ועל זה אמר דוד המלך ע"ה (תהלים מט, ו) עוון עקבי יסובני, רומז על העבירות קטנים שאדם דש בעקביו ולא נותן אל לבו לשוב עליהם הם יותר קשים ומרים משאר עבירות שלבסוף הם מסבבים אותו ואינן מניחים אותו לעבוד את בוראו:

או יאמר כל המרבה דברים מביא חטא. על דרך שאמר (קהלת ה, ה) אל תתן את פיך לחטא את בשרך, רומז על בשר הקודש והוא הברית המעור, כי על ידי הדברים בטלים גורם רעה רחמנא ליצלן, וגם מילה הוא לשון דיבור, וכשמקלקל דיבוריו מקלקל גם הברית רחמנא ליצלן. כי אם האדם יכתוב הדיבורים שידבר על נייר, ואחר כך יסתכל בהם יראה שיבוש

בעזר ראש וראשון נשלם פרק ראשון

◆ פ' רש"י ◆

פרק ב א שיבור. שיברור:
כל שהיא תפארת
לעושיה. שנזכר לו והנאה וגם
בני אדם נוחין הימנו: נ"א
לעושה למי שעושה אותה:
תוספת גליון. כל שהיא
תפארת לעושה. כל דרך
שהיא נוחה ותפארת למי
שעושים אותה לאותה הדרך
יברור האדם לפי שבידוע שזו
הדרך שהיא נוחה לעושה:
ותפארת לו מן האדם. שלכל

**א רבי אומר, איזוהי דרך ישראל שיבר לו
האדם, כל שהיא תפארת לעושיה
ותפארת לו מן האדם. והוי זהיר במצוה
קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן
שכרן של מצות. והוי מחשב הפסד מצוה**

העולם היא ישרה דאין לך דבר עבירה שיעשה אדם שלא יתחרט בו ויאמר בלבו מה עשיתי
ויש לו בושת מבני אדם. אבל נזדמן לידו דבר מצוה ודרך ישרה ויקיימנה אז ישמח ביותר
עליה וגם ב"א מפארים ומשבחים אותו: שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. משל למה
הדבר דומה למלך שאמר לעבדיו טלו בשכרכם כך וכך והכנסו לפרדס. וחרשו בו ותקנו
כל צרכו ובפרדס היו בו אילנות טובות ורעות. ואילו היה אומר להם אילן פלוני טוב הוא
ואילן פלוני רע הוא ותקחו בזה יותר מבזה היו הולכין כולם אצל הטוב כדי להרבות שכרן
ונמצאו נשתתרו אילנות רעות שלא יתקנו לכך אמר בסתם כך עשה הקדוש ברוך הוא שלא
גילה שכר המצות שלא יראה אדם

❧ עבודת ישראל ❧

לנוכח מגודל התדבקותו בה' יתברך, רק היה
מדבר בעדו והעם שומעין ממילא, כמו שמצינו
בגמרא (עיין עירובין נד: ובילקוט משלי תתקלז) על
אחד שהיה דורש בשוק העליון, פירוש בעולם
העליון, וטליתו היה מונח בשוק התחתון,
פירוש טליתו הוא הגוף היה מונח בעולם
התחתון. ומצאו נחש כרוך עליו, פירוש מחמת
התדבקות גופו אל ההמון באומרו לפניהם
תוכחת מוסר נמשך אליו גם כן מאותן
הרהורים רעים של ההמון. וזה נחש, שאותן
המחשבות והרהורים הן מסיטרא אחרא
ומזוהמת הנחש שבזה העולם השפל. ולזה
התחיל רבינו הקדוש מתחילה להיות מדבר
בעדו בנסתר, וכשאמר ותפארת לו מן האדם,
היינו כנ"ל שמשפיע ומיטיב לבריות, אז נחית
מעט מדרגיו והעולם נתעלו מקדושתו עד
שבאו לנוכח ואז דיבר עמהם לנוכח:

פרק ב א רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור
לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה
ותפארת וכו'. פירוש שעושה תפארת לעושיה,
הוא הבורא יתברך שמו בתורה ותפילה, ועל
ידי זה משפיע תפארת לעולם התחתון לכנסת
ישראל. וזהו ותפארת לו מן האדם, פירוש
שהעולם מתפארים עם האיש הצדיק הזה במה
שמביא להם השפעות הנ"ל. ולכאורה אינו
מדוקדק, דמתחילה התחיל לדבר בלשון נסתר
שיבור לו האדם, ולבסוף אמר לנוכח והוי זהיר.
אך דהענין הוא כך, כי ידוע שלזה נקרא רבי
רבינו הקדוש, לגודל צדקתו שהיה מופרש
ומובדל מזה העולם התחתון כלל, כי קדוש הוא
לשון פרישה, עד שקודם מיתתו הגביה ידיו
ואמר שמימיו לא היה נהנה מעולם הזה אפילו
באצבע קטנה, כך היה תמיד מקושר בעולמות
העליונים ולא היה יכול לדבר עם העולם

◆ פ' רש"י ◆

מצוה ששכרה מרובה יותר מחברתה ויחזור אחריה: והוי מחשב הפסד מצוה. מה שאתה מפסיד מסחורתך בשעה שאתה עוסק במצוה אל תתעצב על אותו הפסד אלא הוי מחשבו כנגד השכר שתקבל עליה לעתיד ואם יבוא מצוה לידך קיימנה אף על פי שתדע שיש לך בה הפסד ממון ששכר המצות

כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה. והסתפל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עברה, דע מה למעלה ממך, עין רואה ואין שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבין:

ב רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ,

הרבה הוא: ושכר עבירה. שאתה נהנה בה הוי מחשב כנגד הפסדה שאתה עתיד להפסיד בה ואם יבא עבירה לידך אל תעשנה אף על פי שתדע שתהנה ממנה כי ההפסד שעתידי לבא עליך הרבה הוא: מה למעלה ממך. שהיא רואה ושומעת וכותב בספר: ב בנו של רבי יהודה הנשיא. הוא רבינו הקדוש: שיגיעת שניהם משכחת עון. שמתוך שהוא לומד ועוסק בתורה ובסחורה להתפרנס אינו חומד וגוזל ממון אחרים: לסוף בטלה לגרור עון. כך כתוב במשנה לפי שא"ל לו בלא מזונות והולך וטורח ומלסטם את הבריות ומשכח את תלמודו: וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים. שאע"פ שהן עמלין עמהן זכות אבותם מסייעתם: ואתם מעלה אני עליכם שכר כאלו עשיתם. כאלו נעשה הדבר בשבילכם הואיל ועסקתם לשם שמים: נ"א והיו עוסקים עמהם לש"ש. כלומר בכל מאמצי כחם ובלבד שיהיה לבם לשמים:

❧ קדושת לוי ❧

במשנה בפרק שני דאבות (משנה ב) רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון. הנה לכאורה המאמר הלז תמוה מאוד, מדוע תלו חכמינו ז"ל דברי תורה בדרך ארץ. אך נראה לבאר, ונבאר תחילה לתרץ קושיית התוספות (סנהדרין ז, א ד"ה אלא) על מאמר חכמינו ז"ל (שבת לא, א) 'והיה אמונת עתך חוסן ישועות' וכו' (ישעיה לג, ו), ששואלין אותו לעולם הבא שאלה ראשונה 'נשאת ונתת באמונה',

❧ עבודת ישראל ❧

ב רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכו' שזכות אבותם מסייעתם. יש לומר פירושו כמו שכתב הרב מורינו אלימלך בספרו נועם אלימלך על פסוק ויעש כן אהרן וגו' (במדבר ח, ג), ופירש רש"י מגיד שבחו שלא שינה עיין שם. ותוכן דבריו שהצדיק המושלם במדריגתו צריך לקשר עצמו בקשר אחד ביחוד גמור בהבורא יתברך ובכנסת ישראל להשפיע להם כל טוב אדוניו שבידו. וזה יפה תלמוד תורה, הוא עבודת ה'

יתברך ודביקותו בו יתברך. עם דרך ארץ, רומז על כנסת ישראל, כמה דאת אמר (מלאכי ג, יב) ואתם תהיו לי ארץ חפץ, רצה לומר כשהוא מדבק עצמו גם בכנסת ישראל להשפיע להם כל טוב וגם להעלותם למעלות לעבודת ה' יתברך:

וזה שאמר (במדבר ח, ד) וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרחו וגו', דהעולם מקשין שאין זה מקומו של פסוק זה, אך לפי הרמז שאמרנו הוא מכוון. והיינו שהצדיק צריך להדבק

◆ פ' רש"י ◆

נ"א מעלה אני עליכם כאילו עשיתם אפי' אין אתם גומרין את המעשה מעלה אני עליכם כאילו גמרתם אותו:

שִׁיגִיעַת שְׁנֵיהֶם מִשְׁפַּחַת עֶזְרָא. וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּה מְלָאכָה, סוֹפָה בְּטֻלָּה וְגוֹרָרָת עֶזְרָא. וְכָל הָעֲמָלִים עִם הַצְּבוּר, יִהְיוּ עֲמָלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שְׁזִכּוֹת אֲבוֹתָם מְסִיעֶתָן וְצִדְקָתָם עוֹמְדָת לְעַד. וְאַתֶּם, מַעֲלָה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הָרַבָּה כְּאֵלוֹ עֲשִׂיתֶם:

❧ עבודת ישראל ❧

בכללות ישראל ואף בפושעי ישראל לבלתי ידח ממנו נדח, וזה רומז עד ירכה עד פרחא, רצה לומר מראש ועד סוף עד שפל הדיוטא התחתונה, וכדאיתא במדרשים מקשה רומז על ארבעה דברים שנתקשה משה רבינו ע"ה בהם, מ מנורה, ק ש שקל או שרצים, ה החודש, ואנו נאמר שהק' רומז לשרצים, כי הקו"ף הוא רמז כקוף בפני אדם. ורומז לארבע בחינות ישראל, יש שהם צדיקים גמורים שהם כמנורה יאירו תמיד למעלה. ויש שהם במשקל בינוני. ויש בהם מחדשין עצמן בכל פעם לעלות מטומאתן. ויש שהם רשעים גמורים רחמנא ליצלן בבחינת שרצים, ואף על פי כן כולה מקשה אחת הוא ויחוד גמור ולכולם יהיה תיקון אם ירצה ה'. ומשה נתקשה בזה האיקך יהא התיקון הזה, לזה כתיב כן עשה את

❧ קדושת לוי ❧

'קבעת עתים לתורה', ובמקום אחר אמרו חכמינו ז"ל (סנהדרין ז, א) תחילת דינו של אדם על דברי תורה.

ונראה לבאר, דשאלה אחת היא, דהא בהא תליא, כיון דעסק במשא ומתן באמונה שפיר עסק בתורה. דהנה יש תקנה לאנשים אשר הם מפוזרים ועוסקים במשא ומתן, כי צרכי ישראל מרובין, האיקך יכולים לעסוק בתורה בשעה שהם עוסקים במשא ומתן. כמו שאמר (דוד) [שלמה] המלך ע"ה 'בכל דרכך דעהו' (משלי ג, ו). כי הנה בשעה שאדם הולך בשוק, בשעה שפגע בו אשה ואינו רוצה להסתכל בה ולא בבגדי צבעונים של אשה, הוא [מפני] דזוכר מאמר (ע"ז כ, א) אסור להסתכל באשה ואסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה, ונמצא לומד אז הלכה הנ"ל.

ובשוק ששם הוא הפקר ויכול הוא לומר שקר,

ואינו אומר, דזוכר בפסוק (ויקרא יט, יא) 'לא תכחשו', ונמצא לומד אז זה הפסוק. וצריך אדם ליזהר בזה מאוד שלא להגיד ולהוציא שקר מפיו, כי חס ושלוש אם אדם מגיד שקר אז יש עליו למעלה מסטינים, כי אדם הכזבן אם מגיד לפעמים 'שמע ישראל' בכוונה גדולה והבורא ברוך הוא מתחיל להתפאר עצמו בזה האיש שמקבל עליו עול מלכות שמים עליו, אזי בא השטן ואומר לפניו מה הרעש הזה שאתה מתפאר, הלא הוא כזבן, ואם כן לא כיון בלבו מה שהוציא בפיו 'שמע ישראל', כי דרכו תמיד להוציא מפיו מה שלא היה בלבו, שאין פיו ולבו שוין. ונמצא צריך האדם להרחיק עצמו מאוד שחס ושלוש לא יוציא דבר שקר מפיו.

וכן כשבא לחנותו ובא אדם ליקח אצלו ונותן לו מדה טובה ואיפת צדק והין צדק ואינו טומן משקלותיו במלח (עי' ב"מ סא, ב), אז הוא זוכר בפסוק (ויקרא יט, לו) 'איפת צדק והין צדק יהיה לך'.

ונמצא אם עוסק במשא ומתן באמונה אזי הוא לומד גם כן, כי חס ושלוש שום רמאות ושום דבר רע אשר הוא מנגד התורה אינו עושה, כי זוכר בכל מעשיו ובכל עת ורגע בתורה הקדושה שלא יעשה מדה רעה חס ושלוש, וכן בכל דבר. ונמצא אם עוסק במשא ומתן באמונה אזי גם כן

קדושת לוי

הוא לומד. ומתורץ קושיות התוספות, דשואלין אותו 'נשאת ונתת באמונה', וממילא לומד כל התורה, ואם כן מתחילה השאלה הוא גם כן על דברי תורה.

והנה בזה צריך האדם לזהר מאוד ליתן מדת צדק, כי כעובדא דלתתא כן עובדא דלעילא, כאשר האדם מתנהג עצמו כן השם יתברך מתנהג עמו, במדה שאדם מודד מודדן לו (סוטה ח, ב). ונמצא אם אדם נותן מדה טובה, ואינו מדקדק כלל ליתן דוקא בצמצום, רק שהוא מוותר אפילו יותר מהמדה הראוי לו, כן כשהקב"ה מתחיל לשקול אותו מלמעלה, אזי גם אם כף של עונות מרובים מכף של זכיות מכריע הזכיות על החובות. אבל אם הוא אינו נותן מדה טובה, אם כן כשהכף עונות מרובים בא יבוא השטן ויאמר שהוא אינו נותן מדה טובה, אם כן למה יכריע הזכיות על החובות, ישלמו לו מדה כנגד מדה.

והנה במצרים בשעה שהיו רודפים אחרי ישראל, איתא במדרש (מכילתא בשלח יד, ח) על פסוק (שמות יד, כט) והמים להם 'חמה', בלא וא"ו, שבעת הזאת היו ישראל גם כן נדונים, והיו שוקלין אותם עם המצרים. ונמצא בודאי היה בישראל זאת המדה שנתנו מדה טובה, ובשביל זה היו יוצאין זכאין בדין, גם כשהיו ישראל בעת ההוא כמעט חס ושלוש בנו"ן שערי טומאה כדאיתא בזהר (זו"ח ריש יתרו; סידור האר"י הגדה של פסח פסקת 'מצה זו'), אף על פי כן היו יוצאין, והכריע הקדוש ברוך הוא את הזכיות המרובים על העונות המרובים, כי היה להם אז זה המדה ליתן איפת צדק.

וזה כונת המשנה הנ"ל 'יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ', כלומר תלמוד תורה עם דרך ארץ יפה, דהיינו בשעה שעוסק בדרך ארץ, דהיינו במשא ומתן, ועוסק באמונה, ונמצא לומד אז כמו שכתבנו, זה יפה וישר. מפני 'שיגיעת שניהם משכחת עון', כלומר יפה תורה עם דרך ארץ בשעה שעוסק בדרך ארץ כנ"ל, שאז משכחת עון, שאינו עושה שום עון בדרך ארץ כנ"ל:

עבודת ישראל

המנוחה, ונחלקו בו חכמי ישראל, יש אומרים הקדוש ברוך הוא עשאו בעצמו, רצה לומר כי בודאי דבר זה אין שום בריה יוכל להשיג ולתקן זאת, כי אם ה' יתברך בעצמו יתקן כל אלה. ובעצמו, רומז למה דאת אמר (בראשית ב, כג) עצם מעצמי ובשר מבשרי, רומז על כנסת ישראל שהם עצם מעצמו כביכול וחלק אלוה ממעל, והאין יפול דבר ארצה חס ושלוש ובודאי יתוקן הכל אם ירצה ה' כל אשר בשם עושי רצונו יכונה, אך אותן שאינן מנשמת כללות עושי רצונו כלל לא יתוקנו לעד. למשל למלכה שכל היוצא מגופה והצפרנים מגופה (חסר כאן ב' ג' תיבות), אבל יש חילוק אותן צפרנים שגדלין בטומאתה כשנטהרה מטומאתה צריכה לחתוך אותן ולהשליכם לטמיון:

וזה שיגיעת שניהם משכחת עון, שאם לא ירצה הצדיק לדבק עצמו בכללות ישראל, היינו מפני (חסר כאן ג' תיבות) רשעי ישראל, נמצא גורם חס ושלוש קיטרוג למעלה וגם עליו יקטרגו על איזה עון, מה שאין כן כשמדבק בכללות אז משכח העון:

וזה כל תורה שאין עמה מלאכה, מלאכה ראשי תיבות מלא כל הארץ (ישעיהו ו, ג), היינו כשמדבק עצמו ומקשר העולם הכל יחד אז ממשיך הקדושה והאלהות לכל באי עולם וממלא כל הארץ כבודו יתברך שמו, מה שאין כן כשאינו חפץ בזה גורם עון כנ"ל. רק צריך להיות בעונה יתירה ולחשוב שהוא הגרוע מכולן ואז יוכל להעלות:

ואמר שזכות אבותם מסייעתם, כמבואר בספר תניא באריכות כי כל איש ישראל יש לו שורש הקדושה מה שהשרישו אבות העולם הם אברהם יצחק ויעקב בזרע ישראל, והיא האהבה המוסתרת בלב כל ישראל למסור נפשו על קדושת שמו אף הריקנים שבהם. וזה שאנו אומרים אלהי אברהם וכו', הוא האלהות והקדושה שהשרישו לנו אבותינו עד סוף כל הדורות. אפס שמגודל החומריות היצר הרע מחשיך האור הקדושה ההיא, נמצא בודאי יוכל

הכל לתקן ולחזור לשורשו הקדוש:

◆ פ' רש"י ◆

ג הוּוּ זְהִירִין בְּרִשּׁוֹת, שְׁאִין מְקַרְבִּין לוֹ
לְאָדָם אֲלָא לְצֹרֵךְ עֲצָמָן. נִרְאִין פְּאוּהֶבִין
בְּשַׁעַת הַנָּאָתָן, וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם
בְּשַׁעַת דְּחָקוֹ:

ד הוּא הִיָּה אוֹמֵר, עָשָׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנָה,
כְּדִי שְׂיַעֲשֶׂה רְצוֹנָה כְּרְצוֹנוֹ. בְּטַל רְצוֹנָה

ד הוא היה אומר. רבן
גמליאל: עשה רצונו כרצונך.
שאפילו בשעה שתעשה
חפצך תעשה לש"ש: כדי
שיעשה רצונך כרצונו. כדי
שיתנו לך מן השמים טובה
בעין יפה: בטל רצונך מפני
רצונו. שתחשוב הפסד מצוה
כנגד שכרה: שיבטל רצון
אחרים. הקמים עליך לרעה.

ויש ספרים שזאת ההלכה כתובה בפ' בן זומא: הלל אומר. זהו הלל הזקן שאמר למעלה בפ"א:

❧ עבודת ישראל ❧

רצונך כרצונו בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל
רצון אחרים מפני רצונך. שיעשה רצונך היינו הטוב
שישפיע לך, לא יהיה לך כאב המוכרח ליתן לבנו
אף שאינו עושה רצונו, רק ברצונו הטוב יתן לך
ובשמחה רבה שמדרך הטוב להיטיב:

גם רומז שיעשה רצונך, שיעשה לך רצון
שתרצה תמיד לעשות מה שהוא רצונו
יתברך שמו דהיינו התורה והעבודה:

בטל רצונך וכו'. היינו כשיבוא לך איזה דבר
ועוון לעשות מה שהוא נגד רצונו יתברך
שמו תבטל רצונך מפני רצונו, או בטל רצונך,
רצה לומר כי ה' יתברך נתן הבחירה ורצון
לאדם לעשות כאשר ירצה אם טוב ואם להיפך,
והוא למען הרבות שכרו כנודע. ואם כן
כשיבוא לאדם איזה דבר מה שהוא נגד רצונו
יתברך ויצרו תקפו עליו ברצונו שיעשה אותו,
יבטל רצונו ויאמר לפניו יתברך שמו רבונו של
עולם הריני מבטל רצוני לגמרי אי אפשר בו
ולא בשכרו רק (חסר ב' או ג' תיבות) רצונך, ואז
ה' יתברך יבטל באמת רצון אחרים שהם
כוחות המסיתים (חסר כמה תיבות), וגם יבטל
רצון אחרים הם מחשבות עובדי כוכבים
ומזלות ורצונם בגזירתם על ישראל כמו פרעה
והמן שהוא כנגד רצונו יתברך שמו. הגם
שהכל הוא ממנו יתברך שמו ומרצונו הטוב
להוכיח את ישראל, מכל מקום הם לא עשו כל

ג הוּוּ זְהִירִין בְּרִשּׁוֹת שְׁאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם
לְצֹרֵךְ עֲצָמָן וְכו' וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם
בְּשַׁעַת דּוּחָקוֹ. רְשׁוֹת רּוֹמְזוּ עַל רֹאשֵׁי תִיבוֹת
הַיּוֹצֵא מִפְּסוֹק ש' ק' ו' צ' י' ת' שְׁעוּלָה רְשׁוֹת. וְגַם
אוֹתִיּוֹת וּשְׂרֵת הוּא רְשׁוֹת רּוֹמְזוּ עַל הַמְּלוּכָה,
וּשְׂרֵת רּוֹמְזוּ עַל הָעֲבוּדָה, שְׁעִיקָר הָעֲבוּדָה צְרִיכָה
לְהִיּוֹת לְהַמְלִיךְ אֶת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ עַל כָּל הָעוֹלָם
וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לִפְנֵי כָל הַבּוֹרָאִים וְכו'. וְאִף בְּתַפִּילָּה
שֶׁמֶתְפַּלֵּל עַל אִיזָה דְּבַר דְּהֵיִינוּ רְפוּאָה אוֹ פִּרְסָה
וְכַדּוּמָה, עֵיקָר כּוּוֹנְתּוֹ יִהְיֶה לְתַקֵּן וּלְפַעוֹל זֹאת
לְמַעַלָּה בְּשׁוֹרְשׁוֹ, כִּי בּוֹדָאִי כֵן הוּא כְּאִשֶּׁר יִחְסֹר
לְאָדָם אִיזָה דְּבַר שְׁצִירָךְ לְהַתְּפַלֵּל עֲלֵיו הוּא
לְבַעֲבוֹר חֲטָאֵיו אִשֶּׁר פָּגַם לְמַעַלָּה בְּשׁוֹרְשׁ
הַצִּיּוֹר הָעֲלִיּוֹן בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם עַד שֶׁמִּגִּיעַ
הַחֲסָרוֹן וְהַפְּגָם מִמִּילָא גַם אֱלֹי, וְלִכְּנָן צִירָךְ
לְהַתְּפַלֵּל עַל זֶה בְּעִיקָר כּוּוֹנְתּוֹ לְתַקֵּן זֹאת לְמַעַלָּה
בְּפִגְמּוֹ לְתַשְׁלוּם הַמְּלוּכָה, וְגַם שִׁימְלִיךְ אֶת
הַבּוֹרָא בְּכָל דְּבַר אִשֶּׁר יִשְׁפִיעַ לוֹ וְאִשֶּׁר יִמְלֹא אֶת
חֲסָרוֹנוֹ, שְׁאִין מְקַרְבִּין לוֹ לְאָדָם, אֲלָא כְּשֶׁמֶתְפַּלֵּל
לְצֹרֵךְ עֲצָמָן, רְצָה לּוֹמֵר לְצֹרֵךְ עוֹלְמוֹת
הָעֲלִיּוֹנִים כ"ל. וְאִזּוּ וְאִין עוֹמְדִין לוֹ לְאָדָם בְּשַׁעַת
דְּחָקוֹ, רְצָה לּוֹמֵר וְאִין רּוֹמְזוּ עַל הָאִי"ן סוּף בְּרוּךְ
הוּא. עוֹמֵד לוֹ בְּשַׁעַת דְּחָקוֹ, לְמַלְאוֹת מִשְׁאֲלוֹתָיו
גַּם כֵּן כְּאִשֶּׁר עֵיקָר כּוּוֹנְתּוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם, מַה שְׁאִין
כֵּן כְּשֶׁעֵיקָר כּוּוֹנְתּוֹ לְצֹרֵךְ עֲצָמוֹ אִזּוּ לֹא בְּמַהֲרָה
נַעֲנֶה, וְאִין עוֹמְדִין לוֹ בְּשַׁעַת דְּחָקוֹ מִמֶּשׁ:

ד הוּא הִיָּה אוֹמֵר עָשָׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנָה כְּדִי שְׂיַעֲשֶׂה

◆ פ' רש"י ◆

אל תפרוש מן הצבור. אלא השתתף עמהם בצרתם כדי שתשמח עמהם כמ"ש הפסוק שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה. כדאמרינן כל מי שאינו משתתף עם הצבור אינו רואה בנחמת צבור ואינו רואה סימן ברכה לעולם בפ' אחרון דתענית: אל תאמין בעצמך. שהרי יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי: עד שתגיע

מפני רצונו, פדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונה. הלל אומר, אל תפרש מן הצבור, ואל תאמין בעצמך עד יום מותך, ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמע, שסופו להשמע. ואל תאמר לבשאפנה אשנה, שמא לא תפנה:

ה הוא היה אומר, אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולא הביישן למד, ולא

למקומו. שיבא כמו כן לידך ותנצל ממנו. וכן מצינו בירבעם בשעה שבנה שלמה בהמ"ק והשלים אותו הניח מפתחותיו תחת מראשותיו כדי שישכים למחרת להקריב תמיד של שחר בזמנו מה עשתה בת פרעה הכניסה לו על מטתו כמין רקיע של נחושת ומזלות וכוכבים מצויירים בו כדי להטעותו בלילה וליהנות מגופו של אותו צדיק דגדל ועברו עליו ארבע שעות ביום שלא עמד ולא קרב תמיד של שחר ועל אותה שעה שנינו בגמרא ירושלמי על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות מה עשה ירבעם קבץ כל שבטו של אפרים והשכים לפתחו של שלמה להרתיעו על זאת יצאת בת קול ואמרה לו רשע אתה מחייבו על השוגג וז"ש הכתוב כדבר אפרים רתת וגו' כשנרתע אפרים והגיד על התמיד ששהה: ואל תאמר דבר. כלומר אל תאמר על דבר של תורה שאתה יכול לשמוע עכשיו שתשמע לבסוף אלא לאלתר הט אונך לשמוע. פ"א ואל תאמר דבר כלומר אל תאמר דבר סוד שא"ל לשמוע לאחרים שאם תאמרהו סופו לישמע בעולם שאתה גלית לו את הסוד: ה בור. ריק מכל דבר כמו שדה בור [תרגום והאדמה לא תשם לא תיבור] וגרוע הוא מעם הארץ שאפי' בטיב משא ומתן אינו יודע: ולא עם הארץ וכו'. אבל ירא חטא אפשר דהוי מתוך שהוא מתעסק בסחורה: ולא הביישן למד. לפי שנא' אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה. וזה הפסוק פירשו חז"ל במס' ברכות אם מנבל עצמו בדברי תורה סופו להתנשא אבל אם הוא שותק שאינו שואל בהלכות ובשאר ענינים ישים ידו לפיו כלומר לא ידע כלום: [ולא הקפדן מלמד. זהו רב שהוא קצר לב וכועס אם ישאל התלמיד פעמים הרבה בענין אחד ותרגום הקצור קצרה ידי האיתקפדא אתקפדא גבורתי מן קפדה בא. ומן קפדתי כארג חייל: ולא כל

עבודת ישראל

העבודה, ולכן בעבור זה ה' יתברך יבטל רצונם וגזירתם שגוזרים על עושי רצונו ויפר עצתם ויקלקל מחשבתם וירם קרן עושי רצונו:

זה כדי לקיים רצון ה' יתברך, אדרבה הם סוברים שהם עושים כל זה ברצונם, ועיקר כוונתם הוא על קודשא בריך הוא ושכינתיה ועל התורה ועל

◆ פ' רש"י ◆

**הַקִּפְדָּן מְלַמֵּד, וְלֹא כָּל הַמְרַבָּה בַּסְחֹרָה
מִחֲכִים. וּבְמָקוֹם שָׁאִין אֲנָשִׁים, הַשְׁתַּדְּלָהִי
לְהִיּוֹת אִישׁ:**

המרבה בסחורה יותר מדאי מחכים בתורה וכן הוא אומר לא בשמים היא לא תמצא תורה לא בתגרים ולא בסחרנין שפורשין מן היבשה

לים. נ"א האדם הרוצה להתחכם צריך שיעסוק בכל ענינים של יישוב העולם בין בסחורה בין בשאר חכמות דרכי עולם להיות מבין בכל ע"כ: השתדל ותעסוק בצרכי צבור אבל במקום שיש איש אתה תעסוק בתורתך:

❧ קדושת לוי ❧

וְלֹא הִבִּישׁוּן לַמֵּד וְכו' (פ"ב משנה ה). הנה איתא במסכת תענית דף ל' ע"ב: כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, וכל שאינו וכו'. ולכאורה יפלא המאמר הזה, אטו מי שעובד את ה' כל ימיו, הכי לריק יהיה כל עמלו לעתיד, ויהיה מושלל מכל טוב שיהיה לעתיד, אשר זהו תכלית השלימות.

אמנם יש להבין ענין האבילות, שעל ג' דברים יש להתאבל, היינו על חורבן הבית, ועל ירושלים, ועל גדלות ישראל. ויש ב' אופנים בבחינות האבילות. אופן אחד על דרך הפשוט, כי כאשר היה בית המקדש קיים, וציון וירושלים על מכונן, וישראל היו שרוים על אדמתם, היינו בתכלית המעלה והגדולה, והשפעת כל הטובה שהיה נשפע על כל העולם היה נמשך על ידי תפלותינו בעבודת הקודש בבית המקדש, ועל ידי מעשה הקרבנות וכו', ועתה חסרנו מכל אלה ונשארו דלים ורקים ובוזים ומושפלים וכו'. ואופן הב' להמשכילים, שאנחנו מתאבלים על גלות השכינה, היינו כי בזמן שהיה בית המקדש קיים, וירושלים על תילה, וישראל שרוים על אדמתם, היה התגלות אלקות, והיה ביכולת לעבוד עבודת הקודש, אז היה בכוחינו להמשיך גילוי אלקות, ולהיות בתכלית הביטול לפני ה' והדר גאוננו, ולעבוד אותו 'בשמחה וטוב לב מרוב כל' במצות ומעשים טובים, כי השגנו גדולת הבורא ברוך הוא ורוממות עצמותו על ידי התגלות אלקות שהיה בבית המקדש, כמו שאמרו (עי' שמו"ד לד, א; תנחומא ויקהל, ז) צמצם שכינתו וכו'. אבל עתה בחורבן בית המקדש ירד בחינת מלכותו ונתלבש בלבוש שק (עי' ילקוט שמעוני איכה רמז תתקצו), שהוא בחינת גלות השכינה שהוא כנסת ישראל. וגם צריך להתאבל על מניעת והסתלקות היראה והביטול לפני ה' כנ"ל, שהוא בחינת 'ירושלים' - יר"א של"ם.

והנה עיקר ענין האבילות, והוא בכדי לעורר את עצמינו באבילות ומרירות לב להזדכך את גופינו וגשמיותינו, כי כאשר אנחנו מזכירים ומסתכלים על גודל התגלות אלקות שהיה בזמן שהיה בית המקדש קיים, וגודל יקר תפארתינו, אזי במסתרים תבכה נפשינו ודאבה לבינו על העדר גילוי אלקות וכו', וזוה אנחנו מזדככים. ולכן כאשר יגיע עת פקודתינו לטובה, ויקבץ נדחינו בביאת משיחנו במהרה בימינו, אזי נהיה אנחנו ראויים לקבל גודל מתיקות ידידות ועריבות התענוגים שיתגלה בעת ההוא. ואם לא היינו מתאבלים על כל הנ"ל, אז שכחנו על כל הטוב, ולא היה ביכולתנו לקבל אחר כך הארת אור התענוג הגדול כמו שנאמר (ישעיה נב, ח) 'עין בעין יראו' וכו', כי מרוב חומריותינו וגשמיותינו לא היינו ראויים לכך.

והוא על דרך משל, כבן המלך אשר יהיה תמיד אצל המלך, וראה גדולת המלך הדר גאוננו, והורגל תמיד בתענוגי ותפנוקי המלך, ופעם אחד חטא למלך וצוה להרחיקו ממנו, והיה חסר מכל התענוגים שהיו לו מקדם, עד שבהמשך הזמן הורגל במאכלים פשוטים וגסים, וכמעט ששכח על כל הטוב שהיה לו. אמנם כי בן חכם היה, ויודע בנפשו כי לימים יסלח המלך עונו וישיבהו על כנו,

קדושת לוי

כי המלך הוא חנון ומרבה לסלוח, אז אמר בלבו אם לא אזכור את הטוב וכל התענוגים ורוב גדולת המלך, אזי יהיה הכל נשכח ממנו, ומצד ההרגל יתגשם ויהיה טבע אצלו בזולת והעדר התענוגים, איך יהיה יוכל אחר כך לקבל גודל התענוגים להשיג גדולת המלך. לכן נתחכם לשיית עצה בנפשו לזכור תמיד ולהתבונן בגדולת המלך, ולהתאבל ולצער על גודל רוב התענוגים שהיה לו ועתה נחסר מכל אלה, ובזה הזדכך את עצמו, וההרגל לא פעל אצלו, כלומר שיתגשם ושיהיה נעשה כמו טבע אצלו בזולת התענוגים, כי תמיד תוקד בלבו מתי יבא ויראה פני המלך, ולהתענג בכל התענוגים וכו'.

כמו כן מובן הענין, שעל ידי שאנחנו מתבוננים בגדולת ה', ומתאבלים תמיד על גלות השכינה כנ"ל, ועל יראה עילאה - יראה בושת, שהוא יר"א של"ם בחינת ירושלים"ם שהיה לנו, בזה אנחנו מזדככים את עצמינו מגשמינו וחומריותנו, שיהיה בכוחנו להיות ראויים לקבל גודל גילוי אלקות ורוב התענוג והבהירות שיהיה לעתיד, כמו שנאמר 'וראו כל בשר' כו' (ישעיה מ, ה), 'עין' כו' (שם נב, ח), ויאמרו 'הנה אלקינו זה' וגו' (שם כה, ט).

וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (נדרים ח, ב) לעתיד יוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה צדיקים נתרפאו ורשעים נדונו וכו', פירוש, כי הרשעים אשר לא הורגלו להתבונן בגדולת הבורא ברוך הוא כל ימי הגלות, ולא הזדככו את נפשם, לכן מרוב חומריותם וגשמייתם לא יוכלו לקבל רוב התענוג וגודל הבהירות שיהיה מהתגלות אלקות, ולכן יהיה להם כליון ואבדון. אבל לא כן הצדיקים שהזדככו את נפשם, אשר מתבוננים תמיד בגדולת הבורא ברוך הוא, ומתאבלים תמיד על גלות השכינה, ומצפים ומחכים ומשתוקקים על ביאת משיחנו במהרה בימינו שיתגלה כבוד ה', לכן בבוא עליהם אור ובהירות ה' אשר לזה משתוקקים, יתרפאו ויתענגו מזה.

וזה כונת חכמינו ז"ל 'כל המתאבל' וכו', היינו שתמיד הוא על זכרוננו, ומתבונן ומסתכל בגדולת הבורא ברוך הוא, ומתאבל על גלות השכינה, ועל בחינת יראה עילאה - יראה בושת, יר"א של"ם בחינת 'ירושלים', והזדכך את נפשו כנ"ל. 'זוכה ורואה בשמחתה', כי יהיה כלי ראוי לקבל התגלות אלקות ורוב התענוג וגודל הבהירות. 'וכל מי שאינו מתאבל כו' אינו זוכה', כי מחמת שנשתכח ממנו גדולת הבורא ברוך הוא וגודל התענוג מזה, ולא מזדכך נפשו, לכן מרוב חומריותו וגשמייתו לא יהיה בכחו לקבל התגלות אלקות וגודל התענוג והבהירות.

לכן כל איש החרד לדבר ה', ואשר יראת ה' נוגע בלבו, יראה להתאבל על חורבן בית המקדש ועל גלות השכינה ועל ירושלים"ם, יר"א של"ם, יראה עילאה - יראה בושת, ויסיר מסוה הבושה מעליו שלא יתבושש מפני המלעיגים עליו, כי זה בושה חיצונית. כי את זה לעומת זה כו' (ז, יד), כמו שיש בושה עילאה יראה בושת וכו', כן לעומת זה יש בושה חיצונית. אך כל איש מישראל לא יהיה לו חס ושלום בושה זה, כי זה יבטל אותו ממצות ה' חס ושלום. וזה כונת חכמינו ז"ל 'ולא הביישן למד', דהיינו כי מי שיש לו בושה חיצונית חס ושלום לא יכול לעשות מצות ה', אמנם יהיה לו בושה מה' והדר גאונו שהוא בקדושה, ויזכה שיעלה ויבא למדרגת יראה עילאה שהוא יראה בושת, יר"א של"ם, לעלות לציון ולירושלים ברינה במהרה בימינו אמן. והבן:

לא כל המרבה בסחורה מחכים וכו' (פ"ב משנה ה). הנה כתיב (ירמיה ד, א) 'אם תשוב ישראל וכו', וידוע מאמר רבותינו ז"ל (ברכות לד, ב) 'במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים' וכו'. להבין זאת, מהו ענין עבודת התשובה. אך הענין מובן, שאין הכוונה רק בתשובה על חטא דוקא, אלא כונתם גם במי שאין בו שום חטא, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קנ"ג, א) שיהיה האדם כל ימיו בתשובה, והיינו שיהיה לבו תמיד חלל ונשבר בקרבו על שהוא רחוק מה', כי על ידי שמסתכל תמיד ומעמיק דעתו בגדולת הבורא ברוך הוא, אזי יבין שפלות ערך עצמו ולא יהיה תופס מקום כלל, כי יבין בעצמו שלפי ערך גדולת הבורא ברוך הוא עדיין לא התחיל לעבוד אותו, ויהיה נבזה ושפל בעיניו, ויתעורר לעבוד את ה' ביראה עילאה בביטול במציאות, אזי יעלה ויבוא ויגיע לעלות לפני ה'.

קדושת לוי

וז'הו' 'במקום שבעלי תשובה עומדין', היינו כשהוא עובד את ה' בבחינת תשובה, שהוא בחינת יראה עילאה ביטול במציאות כנ"ל, 'צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד', הגם שהוא צדיק גמור ועובד את ה' בתורה ומצות ומעשים טובים, אך שאין לו בחינה זה שיהיה לבו נשבר וחלל בקרבו בתכלית, להיות מכיר שפלות עצמותו על ידי העמקת דעתו בגדולת הבורא ברוך הוא, ולצעוק לה' מעומק הלב, לא יוכל לעלות ולבוא לבחינת יראה עילאה בחינת ביטול במציאות לעולם לפני ה', כנ"ל שהוא בחינת בעל תשובה.

אמנם הנה צריך להבין כוונת חכמינו ז"ל שכיוונו גם על בעל תשובה גמור שעבר כמה עבירות וחטא לה' ואשם לו, ולכאורה יש להפליא איך יוכל האיש הזה אשר עבר כמה עבירות ונותרחך ונשתכח ממנו דרכי ה', ושבילין עילאין וארחות המדרגות אשר על ידם עולין לפני ה', ולבו נתגשם ונתטמטם בתכלית הגשמה, כמאמר חכמינו ז"ל (יומא לט, א) על פסוק 'ונטמטם' כו' ויקרא יא, מג), שהעבירה מטמטמת לבו של אדם, ואיך יוכל האיש ההוא המלוכלך והמתועב לשוב לה', ועוד גם זאת לעלות במעלות המדרגות יותר מצדיקים גמורים העובדים את ה' תמיד.

הנה הענין מובן על דרך משל, עבד המלך אשר היה תמיד בחצר המלך, והיה יודע ובקי היטב בארמון המלך והיכלו, וכל חדרי החמודים ואוצרותיו הגנוזות, והיה יוצא ונכנס תמיד לפני המלך, וכל עבדי המלך ושומרי ביתו הכבידו תמיד את השר הזה. ולימים חטא העבד ההוא נגד המלך, ויברח למקום רחוק ועשה כל התועבות, וכאשר עמד במרד איזה זמן, וינחם העבד על כל אשר עשה, ויתעצב אל לבו ויצר לו מאד, ויאמר העבד בלבו הן ידעתי מאז את המלך כי רחום וחנון הוא ומרבה לסלוח, וכאשר אתנפל לפניו לבקש על נפשי להעביר את חטאתי בודאי יסלח לי, אמנם באיזה תחבולה אוכל לבוא לפניו, אם אלך ואשוב לחצר המלך לבוא אל היכל המלך ולחדריו, הנה כבר נשתכח ממנו הדרכים והשבילין, וכל עבדיו ושומרי ביתו יעכבוני ולא ינחוני לבוא לפניו, 'כי אין לבוא בשער המלך בלבוש שק', ולא יכירני אחרי שנשתנה פני וצורתי שנתגשמי מאד, והלבושים היקרים אבדו ממני, ומלוכש אנכי בלבושים קרועים ומלוכלכים, הנה אין עצה נגדי ואין תקומה לנפשי כי אם לבוא לפני חצר המלך ולזעוק בצעקה וזעקה רבה מעומק הלב בקול מר, לאמר אדוני אבי המלך רחום וחנון סלח לי את עוני ופשעי בטובך הגדול ובחסדך המרובים, ישוב חרון אפך מעלי להעביר את חטאתי ואשמתי, רחם נא עלי שאוכל לבוא לפניך. ויעש העבד כן, וישמע המלך אל תפלת עבדו, ויכמרו רחמיו עליו, ויאר פניו אליו ויסלח לכל עונו ופשעו, וימצא חן וחסד לפניו, וינשאהו למעלה מעלה, להיות רואה פניו תמיד, מחמת שהכיר בו המלך גודל אהבת ותשוקת העבד הנפלאה מאוד, אשר פנה לבו מכל התאות ותענוגים גשמיים אשר היה משוקע בהם, והשליך את נפשו מנגדו לבוא לפניו במסירת נפש ובביטול במציאות, והכל מגודל אהבת המלך אשר כאש תוקד בלבו.

והנה ככל המשל הנ"ל הענין מובן בבעל תשובה אשר סר מאחרי ה' במעשים הרעים והמתועבים, וכאשר ניחם על הרעה אשר עשה, ויתמרמר בנפשו על אשר נתרחק מה' ונבדל ונכרת מחיי החיים, וכל השבילין ואורחות ה' נשתכחו ממנו, ונתגשם מאד בחומריות התאות, ועתה איך יבוא לפני ה' והדר גאונו במעשים המלוכלכים. אזי במסתרם תבכה נפשו, ובמר יצעק, ולפני ה' ישפוך שיחו מעומקא דלבא, כמו שכתוב (תהלים קל, א) 'ממעמקים קראתיך', במסירת נפש ובביטול במציאות. ולכן יוכל לעלות ולהגיע למדריגה גדולה יותר מצדיקים גמורים אשר עובדים את ה' בתורה ומצות כו', כי הצדיקים בעבודתם הם עולים במעלות המדרגות בהדרגה ובשיעור, כל אחד ואחד לפי עבודתו, אבל הבעל תשובה עולה מעלה מהם, היינו לפני עצמות הבורא ברוך הוא, אחרי אשר השליך את נפשו מנגדו, וצועק לה' מעומק הלב במסירת נפש ובביטול במציאות, לכן באתערותא דלתתא אתערותא דלעילא (זוה"ק ח"א עו, ב), בבחינת להמשיך עליו אור וחיות מעצמות הבורא ברוך הוא שלמעלה מעלה מסדר השתלשלות, אשר צדיקים גמורים אינם יכולים לעלות

◆ פ' רש"י ◆

ו אף הוא ראה גלגלת אחת שצפה על פני המים. אמר לה, על דאטפת, אטפוף. וסוף מטיפין יטופן :

ז הוא היה אומר, מרבה בשר, מרבה

מיתה אלא שנהרגו ע"ז מפני שהיה הקדוש ברוך הוא עתיד לגבות מידן וכה"א מרשעים יצא רשע. ויש מקומות שלא נהגו לומר זאת ההלכה: ז מרבה רמה. ללמדך שאין מועיל לו ריבוי בשר כריבוי תורה. נ"א מי שמבריא עצמו בבשר כשמת יש לו תולעה ורמה:

קדושת לוי

ולבוא למדריגה זו, כי המשכתם אינם רק לפי ערך עבודתם. וזהו 'שובה ישראל עד ה' אלהיך' (הושע יד, ב), פירוש שבבחינת תשובה עולים לפני עצמות ה'. וזהו גם כן 'אם תשוב ישראל אלי תשוב', 'אלי דייקא, לפני עצמות הבורא ברוך הוא.

והנה ידוע שענין העבודה הוא על דרך משל, כמו משא ומתן אשר כל עיקר שאדם נושא ונותן הוא בכדי להרויח ולהשתכר, כמו כן עבודת האדם בעולם הזה בתורה ומצות הוא בכדי להשתכר, דהיינו העלאת ניצוצין שנפלו בשבירה, שנתלבשו בדומם צומח חי מדבר בדברים גשמיים, ועל ידי עבודת האדם בתורה ומצוות הוא מעלה אותם, ונהפכו מחשוכא לנהורא, ועולין למעלה מעלה באורות עליונים, וכל אחד ואחד לפי עבודתו כן הוא משתכר ומרויח בזה, וזהו עבודת הצדיקים. אמנם עיקר תכלית עבודת האדם הוא בחינת בעל תשובה הנ"ל, דהיינו לעבוד בבחינת יראה עילאה - יראת בוש במסירת

נפש וביטול במציאות, וכנ"ל.

עבודת ישראל

ז הוא היה אומר מרבה תורה מרבה חיים מרבה ישיבה מרבה חכמה מרבה עצה מרבה תבונה מרבה צדקה מרבה שלום קנה שם טוב וכו'. מרבה תורה מרבה חיים, פירוש ריבוי התורה הוא על ידי שדורש בטעמי התורה ופירושיה ורמזיה שזו הוא שבח התורה והריבוי, כמו שכתבנו במקום אחר שזו היא אשת חיל עטרת בעלה (משלי יב, ד), שהתורה שבכתב מתעטרת בתורה שבעל פה, ועל ידי זה מרבה חיים, דהיינו שהבורא יתברך שמו מוסיף חיותו בזו התורה שמוסיף, כי התורה בעצמותה כמו שהיא אצלנו היא גשמית (חסר ב' תיבות) בא אור החיות שהבורא יתברך שמו מלביש בתוכה, ומזה החיות בא לכל העולם, כי העולם נברא עם התורה, נמצא כל דבר שבעולם תלוי בתורה וממנה שופע החיות:

מרבה ישיבה מרבה חכמה. ההיפוך מהמרבה בסחורה הנ"ל, רק שמיישב דעתו ומחשבתו תמיד בעבודת הבורא יתברך אז מרבה חכמה:

וזהו כוונת חז"ל 'לא כל המרבה בסחורה מחכים', דהיינו שלא יהא עבודתו רק בשביל להשתכר בלבד כו', רק יהיה עבודתו בבחינת בעל תשובה, יראה עילאה מסירת נפש וביטול במציאות, ושלא יהיה עבודתו מורגשת אצלו, רק יהיה בתכלית הביטול והעדר הרגשת עצמותו. וזהו 'במקום שאין איש השתדל להיות איש' (אבות פ"ב משנה ה), היינו שיהיה עבודתו במקום ובאופן שאין שם איש, היינו בהעדר הרגשת עצמותו, שלא להיות 'איש' ודבר בעצמותו, רק יהיה בתכלית השפלות. 'השתדל להיות', היינו בבחינת זה השתדל שיהיה עבודתו, דהיינו בבחינת בעל תשובה, יראה עילאה, בבחינת ביטול במציאות. והבן:

◆ פ' רש"י ◆

מַרְבָּה דַּאֲגָה. שְׂמָא יֵאֲנָסוּ
נַכְסִיּוֹ מִמֶּנּוּ: מַרְבָּה גִּזְלָה.
שְׂגוּזִילִים אֶת אַחֲרִים דַּסְתָּם
עֲבָדִים גִּזְלָנִים כְּלוּמַר כָּל אֱלוֹ
הַרְבוּיִים לֹא חֲשִׁיבִי. אֲבָל
מַרְבָּה יִשְׁיבָה שֶׁל תַּלְמִידֵי
חֲכָמִים מַרְבָּה חֲכָמָה.
שֶׁמַּחֲדָדִין וּמַחֲכָמִין אוֹתוֹ
כְּדַאֲמַרִּינָן וּמִתַּלְמִידֵי יוֹתֵר
וְכו': ח אֵל תַּחֲזִיק טוֹבָה
לְעַצְמָךְ. לּוֹמַר כֵּךְ וְכֵךְ לְמַדְתִּי

רַמְּהָ. מַרְבָּה נִכְסִים, מַרְבָּה דַּאֲגָה. מַרְבָּה
נָשִׁים, מַרְבָּה כְּשָׁפִים. מַרְבָּה שְׂפָחוֹת,
מַרְבָּה זָמָה. מַרְבָּה עֲבָדִים, מַרְבָּה גִּזְלָה.
מַרְבָּה תּוֹרָה, מַרְבָּה חַיִּים. מַרְבָּה יִשְׁיבָה,
מַרְבָּה חֲכָמָה. מַרְבָּה עֲצָה, מַרְבָּה תְּבוּנָה.
מַרְבָּה צְדָקָה, מַרְבָּה שְׁלוֹם. קָנָה שֵׁם טוֹב,
קָנָה לְעַצְמוֹ. קָנָה לוֹ דְּבָרֵי תּוֹרָה, קָנָה לוֹ
חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

[ראוי אני שיכבדוני הבריות] ולפי שהוא לא הניח בעולם לא משנה ולא מקרא שלא למד
לכך היה אומר כן: כי לכך נוצרת. לשם כך יצאת לאויר העולם כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר
יום הששי מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית שאם אין מקבלין ישראל
את התורה יחזיר העולם לתוהו ובוהו נמצא עכשיו שחובה גדולה

עבודת ישראל

יגיע אליו הרהורי תשובה ויהרהרו ברוע
מעלליהם וישבו עליהם, נמצא על ידי
ההתחברות הצדיק במחשבותיהם יוכל להודיע
חסרונם אף בכללם. ועל דרך זה אומר הדברי
תורה בפניהם דרך כלל, והוא כפטיש יפוצץ
סלע שמתחלק לכמה ניצוצין וכל אחד ואחד
יוכל למצוא מרגוע לנפשו ולמלאות חסרונו
ומבוקשתו אשר יחסר לו בעניניו. וזה מרבה
עצה מרבה תבונה, תבונה הוא מבין דבר מתוך
דבר, רצה לומר בשגם שאינם שואלין לו
בפיהם, מכל מקום הוא מבין חסרונם מתוך
מחשבותם:

מרבה צדקה מרבה שלום. הפשוט הוא כאשר
נותנין צדקה לעניים עושין שלום בינו
לבין ה' יתברך שלא יתרעם עליו יתברך שמו,
כמה דאת אמר (ישעיה כז, ה) או יחזיק במעוזי
יעשה שלום לי:

או יאמר שעל ידי הצדקה שהאדם עושה,
מעורר הצדקה למעלה שהבורא יתברך
שמו יוכל להתחבר אל הכנסת ישראל
ולהשפיע להם טובו גם כן בדרך צדקה, ולא

או יאמר מרבה ישיבה מרבה חכמה. רומז על
הצדיק האומר דברי תורה בפני ההמון
שכל מה שמטים דעתם ומחשבתם אל הצדיק
לשמוע דברי תורה מפיו כמו כן בא השפעת
התורה אל הצדיק והדבר אשר יאמר אליהם.
דדיה ירווך בכל עת (משלי ה, יט), מה הדד הזה
כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוציא טעם, כן
הדברי תורה כל מה שנכפפים אליו ומחברים
מחשבתם אל מחשבת הצדיק אזי כמו כן בא
ההשפעה יתירה במחשבת הצדיק, וכמו
שכתבתי פירוש הכתוב (שם א, כ) חכמות בחוץ
תרונה, חכמות רומז על שני חכמות
שמתחברים חכמת ההמון עם חכמת הצדיק,
אזי בחוץ תרונה (חסר תשלום המאמר):

מרבה עצה מרבה תבונה. עצה רומז על הצדיק
כדאיתא בזה"ק (ח"ג רב א) על פסוק
(דברים כ, יט) לא תשחית את עצה. וכיוון בזה,
שאל יאמר האדם מה תועלת בידי לשמוע
דברי הצדיק ומוסריו כלום הוא יודע די
מחסורי אשר יחסר לי למלאות חסרוני
ולהשיבני דבר לעניני, לא כן הוא, רק שעל ידי
המוסרים והתוכחות שהצדיק דובר על ידי זה